

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - БИТОЛА
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ – КИЧЕВО
Дисперзирани студии: БИТОЛА

Симона Мацевска

**„ВРБУВАЊЕ НА ГРАЃАНИ ЗА СЛУЖБА ВО
СТРАНСКА ВОЈСКА, КАКО ЕДЕН ОД
ИЗВОРИТЕ ЗА ТЕРОРИСТИЧКО
ЗАГРОЗУВАЊЕ НА УСТАВНИОТ ПОРЕДОК И
БЕЗБЕДНОСТА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА”**

(магистерски труд)

БИТОЛА, 2018

Ментор:

Доц. д-р. Никола Тунтевски

Членови на комисија:

1. Доц. д-р. Ангелина Станојоска - Претседател
2. Вонреден проф. д-р. Горан Илиќ - член

НАУЧНА ОБЛАСТ: Казнено право

ИЗЈАВА

Изјавувам дека при изработката на магистерскиот труд ги прочитав позитивните законски прописи на Република Македонија од областа на заштитата на интелектуалната сопственост и не користев реченици или делови од трудови на други автори без да ги почитувам методолошките стандарди и соодветниот стил на цитирање. Изјавата ја давам под полна морална, материјална и кривична одговорност.

Изјавила:

Симона Маџевска

„Врбување на граѓани за служба во странска војска, како еден од изворите за терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста на Република Македонија“

Апстракт

Учеството во странска војска, паравоени и параполициски формации претставува новина во нашето казнено законодавство и е резултат на зачестеноста на оваа појава кај нас и во многу други земји во светот. Опасноста од оваа појава е уште поголема ако се има предвид дека по нивното враќање во матичната земја, тие претставуваат закана за безбедноста на самата држава, поради нивната идеолошка индоктринација.

Во Република Македонија беа преземени неколку полициски акции, насочени кон превенирање, спречување и санкционирање на оваа појава и се вбројуваат во едни од поуспешните акции во целиот регион и пошироко.

Тоа е и суштината на овој труд – да ги утврди причините кои ги мотивираат овие лица да се одлучат на ваков чекор, било да се тоа верски или политички убедувања, финансиски бенефит или во прашање е нешто сосема друго. Значително учество во ваквите појави имаат млади луѓе, поради што е неопходно исто така да се објасни и оваа појава. Сите овие и други теми ќе бидат предмет на научна анализа во претстојниот труд.

Клучни зборови: *учество во странска војска, паравоени или параполициски формации, тероризам, казнено право*

ABSTRACT

Participation in foreign military, paramilitary and paramilitary formations is a novelty in our criminal legislation and is the result of the frequency of this phenomenon in us and in many other countries in the world. The danger of this phenomenon is even greater given the fact that after their return to their home country, they pose a threat to the security of the state itself, because of their ideological indoctrination.

In the Republic of Macedonia, several police actions were undertaken aimed at preventing, preventing and sanctioning this phenomenon and being one of the more successful actions in the entire region and wider.

It is also the essence of this paper - to determine the reasons that motivate these individuals to decide on such a step, whether it be religious or political beliefs, financial benefits, or something entirely different. Young people have a significant share in these phenomena, which is why it is also necessary to explain this phenomenon. All these and other topics will be subject to scientific analysis in the upcoming paper.

Keywords: participation in a foreign army, paramilitary or paramilitary formations, terrorism, criminal law

Содржина

ABSTRACT.....	5
Содржина	6
ВОВЕД.....	8
1. Формулација на проблемот.....	9
2.1. Теоретско одредување на предметот	11
2.2. Појмовно - категоријален апарат.....	11
2.3. Дисциплинарно одредување на истражувањето	13
2.4 Временско одредување на истражувањето.....	14
ГЛАВА 2 -УЧЕСТВО ВО СТРАНСКИ ВОЈСКИ КАКО РИЗИК ФАКТОР ЗА БЕЗБЕДНОСТА	19
8. Измените во кривичниот законик на Република Македонија и нивното влијание врз намалувањето на бројот на лицата во странски војски	45
9. Придонесот на Република Македонија во превенирање и спречување на учество на нејзини граѓани во странски воени и паравоени формации	46
11. Како соседните земји се справуваат со појавата на учество на нивни граѓани на странските боишта.....	55
11.1. Активностите на Босна и Херцеговина за борба против приклучувањето во странска војска	55
11.2 Активности на Косово за борба против приклучувањето во странска војска.....	56
11.3. Активности на Албанија во борбата против приклучувањето во странска војска.....	60
ТРЕТИ ДЕЛ – НАЧИНИ ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА РИЗИКОТ ОД БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМИ СОЗДАДЕНИ ОД ПОРАНЕШНИ УЧЕСНИЦИ ВО СТРАНСКИ ВОЈСКИ	62
1. Неутрализирање на ризикот од враќање на учесниците во странските војски во Република Македонија	62
2. Профилирање на потенцијалните учесници во странски војски заради превенирање на безбедносните ризици	64
ЧЕТВРТИ ДЕЛ-РИЗИК ФАКТОРИ ОД СТРАНСКИТЕ БОРЦИ ЗА БАЛКАНОТ	66
1.Ризик фактори за Балканот	66
1.1 Босна.....	66
1.2 Косово	69
1.3 Македонија	72

Магистерска работа-Симона Маџевска

1.4 Црна Гора	75
1.5 Србија	75
Користена литература.....	81

ВОВЕД

Нема единствен профил за странските борци, а овој труд предупредува против масовните генерализации. Некои од неговите наоди ги потврдуваат резултатите од други, слични студии, додека други наоди покажуваат дека различните примероци ќе поттикнат различни заклучоци. Можеби спротивно на општите перцепции, во извештајот се наведува дека многу лица што служат како борци во странство се со ниски финансиски приходи, немаат образование и имаат слаби изгледи за вработување, дури и кога доаѓаат од Западните општества. Повеќето странски борци доаѓаат од големи семејства во урбаните заедници кои се прилично изолирани од главните општествени, економски и политички активности.

Некои од семејствата од кои доаѓаат овие лица покажуваат знаци на внатрешна дисфункционалност. Странските борци ја напуштаат својата земја на живеење од различни причини. Факторите на притисок и повлекување се испреплетуваат на различни начини според индивидуата и внатрешната и надворешната средина со која се соочува секој. Додека ова истражување сугерира дека економските фактори се поважни како фактор на притисок отколку што беше случај во претходните бранови на странски борци, на пример во Авганистан во 1980-тите, постојат и други политички и социјални фактори кои придонесоа за масивизација на појавата во различен степен, поради што се чини дека религиозното верување имало минимална улога во нивното мотивирање да се упатат на фронтите во други земји. Исто така и нерешените конфликти кои вклучуваат меѓуетничко насилство се чини дека се еден од најсилните магнети за привлекување на странските борци.

Чувството на идентитет и желбата да им се помогне на ко-религиозните лица кои се сметаат за жртви и кои наводно се малтретирани од други групи, се разви во чувство на обврска да делуваат во одбрана на нечија група. За некои, ова чувство на братство беше засилено со чувство на верска обврска..^{1 2 3}

1

Abrahams, R., *Vigilant Citizens: Vigilantism and the State*, Cambridge: Polity Press, 1988

2

Abuza, Z., "Funding Terrorism in Southeast Asia: The Financial Network of Al Qaeda

ГЛАВА I:

ФОРМУЛАЦИЈА НА ПРОБЛЕМОТ И ТЕОРЕТСКО – МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП КОН НЕГОВОТО ИСТРАЖУВАЊЕ

1. Формулација на проблемот

Координираните меѓународни напори во борбата против тероризмот сè повеќе ги ограничуваат финансиските извори на терористичките движења, но и на останатите паравоени и параполициски формации. Опстанокот на т.н. Исламска држава, која во голема мера произлегуваше од успешното извлекување ресурси од територијата со која владееше, е пред целосно згаснување. Нејзиното одржување стана невозможно после бројните активности на меѓународната заедница против неа. Од гледна точка на САД и други значајни меѓународни фактори, таа се одржуваше преку привлекување на голем број на борци од странство. Овие борци, по нивното враќање во матичните земји би

3

Ackerman, G. Tamsett, J. (2009) Jihadists and Weapons of Mass Destruction, Boca Raton, London, New York: CRC Press

можеле да основаат нови филијали и да ги олеснат нападите во низа земји во светот. Обратната миграција на оние кои се бореле на боиштата на Блискиот Исток во своите матични или во други земји создава можност една конфликтна зона потенцијално да поттикне друга и тоа во срцето на цивилизираниот свет.

Се повеќе во извештаите на безбедносните и новинските агенции, забележително е присуството на информации кои укажуваат на тоа дека голем број луѓе од Балканот но и од Европа се обучувале или се обучуваат во одредени терористички кампови на Блискиот Исток, Пакистан и Авганистан, за да потоа станат дел од терористичките организации и учествуваат во конфликтите кои се активни во овие делови од светот.

Според податоците добиени од Soufan Group⁴, меѓу 27.000 и 31.000 луѓе, вклучувајќи жени и деца кои обично не се вклучени во конфликтот, отпатувале во Сирија и Ирак за да се приклучат на Исламската држава и другите екстремистички групи кои се борат во регионот. Како една од причините за приливот на странски борци во Сирија е тоа дека сириската влада не презела чекори за намалување на приливот на мигранти што се преселиле во Ирак за време на ирачкиот бунт. Се смета дека само во првата половина на 2012 година, од 700 до 1400 странски борци влегле во Сирија⁵. Бројот продолжил да се зголемува и во наредните години. Турската граница беше главното подрачје во регионот од каде повеќето странски борци влегле во Сирија. Повеќето од загинатите лица во воените дејствија на страната на Исламска држава биле искусни борци од Авганистан, Либија или од други воени жаришта во светот.

Студијата на Светската банка од октомври 2016 година откри дека "странските борци на ИДИЛ се изненадувачки добро образовани". Со користењето на образовните нивоа на борците, студијата заклучила дека "69% од регрутите имале завршено најмалку средно образование", од кои "голем дел студирале на некој универзитет. Само 15% од регрутите го напуштиле училиштето пред да завршат средно образование, а само помалку од 2% биле неписмени".⁶

Тоа покажува дека заклучоците за сиромаштијата и ниското ниво на образование, се едни од причините за привлекување на странски борци, иако не можат да се отфлат во

4 Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017

5 Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017

6 Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017

целост, сепак не се стопроцентно точни. Сепак мора да се напомене дека постои силна корелација меѓу стапката на невработеност кај овие лица и нивната склоност да се приклучат кон воени или паравоени формации во други земји. Од тие причини Светска банка препорачува владите да продолжат со политиката за намалување на стапката на невработеност меѓу образованите како стратегија за борба против оваа општествено негативна појава..

2. Определување на предметот на истражување

2.1. Теоретско одредување на предметот

Предметот на истражувањето во овој магистерски труд ќе се однесува на тенденциите и движењата во поглед на се поголемото приклучување на граѓани од многу земји во светот кон парамилитаристичките и параполициските формации. Тоа е белег не само на земји каде е доминантна исламската вероисповед, туку и на развиените земји, а посебно земјите од нашето опкружување. Во трудот ќе биде даден посебен осврт врз оваа појава во Република Македонија и на други земји.

Освен тоа, посебен акцент во овој труд ќе се стави врз влијанието што ова кривично дело го има врз тероризмот како појава воопшто, и посебно врз актите на насилство што овие лица ги преземаат по нивното враќање во матичната земја, со што предизвикуваат огормен број на човечки жртви.

Тоа беше доволен поттик меѓународната заедница да донесе низа на правни акти, со кои се препорачува на земјите во светот да ја инкриминираат оваа појава во своите национални законодавства, како превентивна, но и репресивна мерка, а со цел да се елиминира овој, мошне значаен извор за продлабочување на тероризмот.

и нивното често преминување преку прагот на тероризмот. Круцијално е да се сфати дека ќе се испитува учеството во странски војски на глобално ниво, а сепак ќе се направи осврт на неодамнешните настани и вклученоста на странски војници во тековните конфликти.

2.2. Појмовно - категоријален апарат

Во овој дел ќе укажеме на некои од специфичностите на поимите кои непосредно се употребуваат во истражувањето:

- **Кривично дело**-во правната јурисдикција е граѓанско зло. Јурисдикцијата на кривичното дело се занимава со ситуации каде човечкото однесување неправедно предизвикало некој да претрпи загуба или повреда. Кривичното дело немора да биде секогаш илегален акт но предизвикува болка и затоа правото дозволува секој што е повреден да си ја наплати загубата.
- Кривичен законик-Кривичниот законик претставува збир на законски норми кои се сублимирани во една целина која е законски обврзувачка.
- Тероризам— незаконско користење на сила и насилство од страна на поединци или групи кои имаат директна врска со странските сили или пак, чии активности ги преминуваат националните граници, насочени против лица или објекти со цел да ги заплаши или да го принуди населението или било кој сегмент од општеството во остварување на своите политички или општествени цели.
- Војска-претставува вид на организација овластена од самото општество да употребува сила, вклучувајќи тука употреба на оружје во рамките на одбрана на сопствената земја, спротивставувајќи се на заканите, независно од каков вид се.
- Странска војска-вид на организација која се користи со сила однадвор со цел да се стекне со тактичка и воена предност.
- Паравоена формација-Претставува организација која се формира надвор од правниот систем на државата со цел да оствари определени цели.
- Параполициска формација-Нелегална организација која е формирана надвор од правниот систем и неодобрена од државата со цел да делува на општеството.
- Исламска Држава (скратено ИД; позната и како Исламска Држава на Ирак и Левантот (ИДИЛ) или Исламска Држава во Ирак и Сирија (ИДИС)) е непризната терористичка држава која под своја контрола држи големи делови на Ирак и Сирија. Формирана е на 3 јануари 2014 година, а на 29 јуни истата година била прогласена за калифат.

2.3. Дисциплинарно одредување на истражувањето

Предметот на ова истражување припаѓа на општествените науки и е мултидисциплинарен. Тој припаѓа на научните области безбедност (криминалистика, криминологија, полициски науки), правните науки (кривичното - материјално и кривичното процесно - право) и општествените науки - методологија на истражување на безбедносните појави и методологија на истражување на криминалитетот.

- Врската со криминологијата се огледува преку тоа што се проучуваат и криминолошките (феноменолошки и етиолошки) карактеристики на ова кривично дело, за да може да се изгради стратегија за негово спречување и превенција.
- Поврзаноста со полициските науки е од аспект на надлежноста, должностите и овластувањата што ги има полицијата и останатите субјекти надлежни за кривичен прогон на оваа криминална активност, при откривање, разјаснување и докажување на оваа кривично дело.
- Одредување во рамките на кривичното право се огледува преку кривично - правните аспекти на кривичното дело тероризам. Тука посебно се опфаќаат кривично - правните карактеристики на делото и тоа законското битие, активниот субјект- извршителот, објектот на заштита, субјективната страна на делото, соучесништво, соизвршителство и др.
- Истражувањето се одредува и во рамките на кривичното - процесно право, поради тоа што за откривање и докажување на ова кривично дело се превземаат низа истражни дејствија и посебни истражни мерки.
- Поврзаноста со методологијата на истражување на безбедносните појави и методологијата на истражување на криминалитетот се определува преку практичната примена на методи, техники и методски постапки за проучување на карактеристиките на кривичното дело тероризам.

2.4 Временско одредување на истражувањето

Истражувањето ќе се насочи кон проучување на кривично - правните, криминолошките и криминалистичките карактеристики на масовната појава на заминување на граѓани од голем број земји во светот во воените жаришта на Блискиот Исток и нивно приклучување кон туѓи војски и паравоени формации за периодот од 2012 до 2016 година.

2.5. Просторно одредување на истражувањето

Во овој дел ќе се зборува пред се за борците во странски војски од Балканот, но во одредени делови на трудот ќе го прошириме дејствието и на ниво на Европа. Круцијално е да се сфати дека проблемот со повратниците е сериозен и дека може да влијае негативно врз безбедносната ситуација на Балканот.

3. Цел на истражувањето

3.1. Општествена цел на истражувањето

Генералната цел на ова истражување ќе биде да се докаже како преку регрутирање и врбување на лица може да се изврши поттик во нив да направат тероризам. Честопати регрутацијата во странска војска е основа за претворањето на едно лице во профил на класичен извршувач на терористички напади со цел да се добијат одредени придобивки за парамилитарната, паравоената или друга фракција во која лицето учествува како странски борец.

3.2. Научна цел на истражувањето

Цели и задачи на овој магистерски труд е да овозможи информации за тоа кој профил на лица се најчести „мети“ на врбување и врз база на кои карактеристики се истите избрани. Во тој поглед посебно ќе бидат опфатени следните прашања:

- ✓ Проучување на законските, криминалистичките и превентивни мерки за заштита;
- ✓ Истражување на факторите (причини, услови и поводи) кои го детерминираат учеството во странски војски
- ✓ Афирмација на позитивните искуства (врз основа на компаративен метод) за откривање и превенирање на ова кривично дело;

- ✓ Тргувајќи од констатцијата дека учеството во странски војски не е проблем само за Република Македонија и Балканот, туку комплексен проблем со меѓународни размери потребно е интензивирање на меѓународната соработка во овој дел (меѓународно кривично - правна регулатива, формирање на посебни институции, органи и тела за откривање и борба против тероризмот).
- ✓ Преку ова истражување ќе се дојде до конкретни решенија и предлози за спречување и поефикасно откривање на врбувањето на лица за учество во странски војски

4. Хипотези

4.1. Генерална хипотеза:

Учеството во странски војски, паравоени и параполициски формации како кривично дело се вовеле во кривичните законодавства на многу земји, па и во Република Македонија. Основна интенција за тоа беше да се намали или спречи приливот на лица кои се борат во туѓи војски и кои во голем дел по нивното враќање во матичната земја се инволвираат во терористички организации и извршуваат терористички активности. Исто така се поставува прашањето дали е можно и на кој начин овие лица да се реинтегрираат во општеството.

4.2. Посебни хипотези:

- **Посебна хипотеза 1.** Повикувањето на истородни идеали или материјални придобивки при учеството на лица во странски војски е многу силно и круцијално за привлекување на поголем број на учесници во странски војски.
- **Посебна хипотеза 2.** Преку повеќе извори на мотивација, фундаменталистичките а со тоа и терористичките организации вршат силна индоктринација на нивните припадници – верата се користи како средство за да се отргнат припадниците на терористичката организација од реалноста и да се постават само на извршување “возвишените цели” во служба на религијата.
- **Посебна хипотеза 3.** Индоктринацијата и силната мотивираност на извршителите на терористичките организации придонесува во тежината за предвремено откривање а со тоа и одвраќање од извршување на терористички

акт – потешкотии во откривањето на криминалите поради силната индоктринација на извршителот.

- **Посебна хипотеза 4.** Круцијално е властите целосно да се посветат на стратегија за однос кон учесниците во странски војски и нивната ресоцијализација, притоа формирајќи и голем број на органи составени од експерти.

5. Начини на истражување – методи и техники

Во текот на истражувањето ќе бидат применети следните методи.

5.1. Општи научни методи:

- ⇒ Аналитичко - синтетички метод анализа и синтеза на севкупно прибраниот материјал за целосна обработка на предметот на ова научно истражување;
- ⇒ Метод на дескрипција - опишување и прикажување на предметот на научно истражување со научно толкување и објаснување;
- ⇒ Компаративен метод - споредување на состојбата во некои држави во соседството и развиените држави во светот врз основа на увид во законската регулатива и други акти и сознанија за откривање и спречување на тероризмот;
- ⇒ Статистички метод - прибраните податоци ќе бидат статистички обработени, врз основа на што ќе бидат извлечени соодветни заклучоци за истражуваното кривично дело.

5.2. Посебни научни методи:

- Анализа на содржина на документи (content analysis) - се однесува на анализа на стручната литература, текстови, написи, статии во различни брошури, списанија и публикации, новинарски извештаи, официјални документи, веб - страници и сл.;
- Историскиот метод - кој треба да даде сознанија за историскиот развој на тероризмот и појавните облици во кои се појавува;

6. Научна и општествена оправданост на истражувањето

Станува збор за доста актуелна тема-учесво во странски војски но уште е поактуелен начинот на кој радикалните движења регрутираат членови и извршители за нивните активности. Овој труд ќе добие научна и општествена оправданост со самото тоа што ќе ја збогати литературата за поврзаноста на учеството во странски војски со мотивите кои тоа го поттикнуваат.

Анализирајќи ги собраните податоци за предметот на овој труд, ќе се утврди состојбата околу ова прашање во светот и ќе навлезе во практично – емпириските состојби во оваа област. Регионот во кој се наоѓа и Република Македонија во последните децении помина низ турбулентен период. Период во кој се распаднаа неколку големи држави во Европа меѓу кои и Југославија, во чиј состав беше и нашата држава, што продуцираше војни и вооружени конфликти кои се одликуваа со дотогаш невидена суровост.⁷

Во некои од регионите на поранешна Југославија (Босна и Херцеговина, Косово и Македонија), каде што беснееја овие конфликти, евидентно беше учеството на светите борци Муџахедини, кои под превезот на религијата, се бореа за заштита на своите “браќа по вера”, како и на страната на Србија, каде учествуваа „православните браќа,, од Русија, Украина, Белорусија и сл. На овој начин се создаде плодна почва за дејствување на одредени групации кои што врбуваа верски фанатици, ги обучуваа низ камповите на блискиот Исток како и Пакистан и Авганистан а подоцна ги ангажираа во конфликтните подрачја на Балканот и за изведување на терористички акти во европските држави.

Особено актуелно во последниот период претставуваат врбувањата на истомисленици кои подоцна стануваат дел од радикални милитантни

7

Crelinsten, R. D., “Terrorism and Counter-Terrorism in a Multi-Centric World: Challenges and Opportunities,” in M. Taylor and J. Horgan (eds) *The Future of Terrorism*, London: Frank Cass, 2000

фундаменталистички движења и групации кои војуваат на Блискиот Исток (Сирија, Ирак и др).

Со оваа регрутација претежно се опфатени младите муслимани во Европа, а секако тука не заостанува и Балканот (Косово, Албанија, Босна и Македонија) од каде значителен број на индоктринирани милитантни фундаменталисти заминале или се во процес на заминување на боиштата на Блискиот Исток.

Преку проучување на начинот на функционирање на овие групации и движења и начинот на врбување на членови за извршување на терористички акти, очекувам овој труд да даде придонес во откривање на најоптималниот, најефикасниот и најефективниот начин во нивно демистифицирање а воедно и во нивно откривање и спречување на извршување терористички акти.

Со тоа ќе се даде и придонес во изнаоѓањето на конкретни профилактички мерки и соодветни решенија за спречување на извршување на кривичното дело тероризам и соодветни решенија за спречување на регрутирање на државјани од Република Македонија за учество во странски војски, со што ќе се сузбие еден од зиворите за хумана репродукција на тероризмот“

ГЛАВА 2 -УЧЕСТВО ВО СТРАНКИ ВОЈСКИ КАКО РИЗИК ФАКТОР ЗА БЕЗБЕДНОСТА

1. Учеството во туѓи војски, паравоени и параполициски формации како глобален феномен

Многу странски граѓани се бореа во конфликтите и голем број од нив загинаа. Борците освен од Арапските држави, потекнуваат и од Тунис, Либија, Кина, Чеченија, како и од западните и балканските земји. Се смета дека од 5.000 до 10.000 странски Сунити и околу 10.000 Шиити се бореле на воените жаришта во Сирија и Ирак. Околу 600 странски војници биле убиени во првата половина на 2013 година. Според информациите објавени на 15 октомври 2016 година од страна на Суфан Груп се смета дека има зголемување на бројот на странски војници во Сирија во 2014 година.

Според извештаите на разузнавачките служби во САД над 40.000 странски борци од околу 100 земји во светот заминале во конфликтот во Сирија. Според извештајот на руските разузнавачки служби, околу 25.000 до 30.000 странски борци од различни земји заминале да се борат за ИСИС.⁸

Ова создаде сериозна грижа кај меѓународната јавност и во секоја држава одделно, бидејќи се работи за лица кои се веќе радикализирани и кои ќе предизвикаат многу проблеми не само во земјата каде се упатиле, туку и во нивните земји, по нивното враќање, бидејќи тие се подготвени на најтешки кривични дела, кои ќе предизвикаат огромни човечки жртви и материјална штета, само за да ги остварат своите замисли кои произлегуваат од нивната екстремна идеологија.

Во првата деценија на 21-от век бројот на странски борци не беше многу голем и овие борци беа гледани како релативно изолиран феномен. Но почнувајќи од 2011 година

8 Treatment of Foreign Fighters in Selected Jurisdictions -2014

многу граѓани ги напуштаа своите домови и замниваа во воените зони во Сирија и Ирак.

2. Историски аспекти на појавата на учество на лица во воените жаришта во странство

Во текот на историјата имаме огормен број на примери на странски борци кои се движеа од големи и организирани групации до индивидуални случаи.

Почнувајќи од антички времиња (Грција, Рим, Египет и други), луѓето често пати ја менувале страната на војување, поради финансиски интереси или поради идеологија. И самите Крстоносни војни во Средниот век кои, под превезот на т.н. „ослободување на светите места“ во Палестина претставуваа пример за таквата појава.

Во 60 – тите години од 19 век бројни италијански католици – т.н. Зуави одговорија на повикот на Папата Пие IX за борба против италијанските Унификационисти, предводени од Џузепе Гарибалди и Виторио Емануел, кои се бореа за обединување на Италија.

Во текот на Шпанската граѓанска војна многу странски граѓани се приклучија на Интернационалните Бригади за да се борат заедно со Републиканската влада против Националистите водени од генералот Франциско Франко.

Во 70 - тите години од 20 век бројни арапски граѓани учествуваа на страната на Палестинската ослободителна организација во борбите против израелските трупи. Она што е заедничко за ваквите појави според Давид Малет е транснационалниот идентитет на некои граѓани кој ги конектира со странските заедници и нивната перцепирана потреба да им помогнат на овие заедници⁹.

9 ICCT-VanGinkel-Prosecuting-Foreign-Terrorist-Fighters-May2016

Идеолошкиот бекграунд на овој идентитет одеше од комунизам и левичарски активизам до католицизам и етно - национализам. Последниот тренд е од заедницата на муслимански верници кои веруваат во насилниот цихадизам.

Така на пример, Абдула Јусуф Азам преку медиумите и интернет проповедал офанзивен цихадизам и милитантна идеологија во корист на авганистанските муџахедини. Неговото најпознато дело е манифестот „Придружи се на караванот” од 1987 година во кој, тој ги повикува муслиманите да ги бранат своите религиски браќа со користење на тактики на агресија, да ги вратат муслиманските земји на традиционалната светска доминација и да ја одржат муслиманската вера. Многу ветерани од Авганистан се враќаа дома или побараа засолниште во западните земји. Но некои од нив се упатуваа во нови воени зони како што беа Пакистан, Кашмир, Босна, Филипините, Чеченија, Ирак, Сомалија и Мали. Сепак нивниот број беше занемарлив сè до т.н. Арапска пролет и граѓанската војна во Сирија и во Ирак. Денес според Ник Расмусен, директорот на Американскиот национален центар за борба против тероризмот, стапката на борци во Сирија е поголема од стапката на сите странски лица заедно, кои се бореле во Авганистан, Пакистан, Ирак, Јемен или Сомалија во последните 20 години.

3. Поими и термини

Терминологијата која се користи за лицата кои учествуваат во странски војски, паравоени или параполициски формации е најразлична. Таа варира од најупотребуваниот термин „странски борци“, но и термините: странски бунтовници, странски терористи или странски цихадисти. Другите термини кои го објаснуваат овој феномен се однесуваат на степенот на бунтовништво и зборуваат за „транснационален бунтовник” или „глобален бунтовник”. Честопати се додаваат придавки за да се препознаваат различните видови на групи, тактики и идеологии како „бунтовник”, „терорист” и „чихадист”.

Некои од нив се крајно субјективни и поретко се користат, а некои од нив се доста објаснувачки и ни помагаат да сфатиме зошто овие борци одат во странските земји и завршуваат на воените боишта. Постојат различни причини што ќе ги наведеме подолу, бидејќи постои диверзитет за личните обележја на овие лица, пред сè разлики во образованието, статусот и слично. Некои од нив се етаблирани личности во своите држави.

4. Подем на учеството на лица од странство на воените жаришта во Сирија и Ирак

Во 2012 година странските борци започнуваа да играат силна улога во борбата против силите на режимот на Башар Ал Асад. Но според анализата на Вашингтонскиот институт, сепак не станува збор за премногу сериозен проблем. Оваа анализа сугерира дека околу 700 до 1.400 странски борци влегле или се обиделе да влезат во Сирија во 2012 година, што значи дека тие претставуваат 4 – 7 % од вкупниот број на 18.000 борци¹⁰.

Во почетокот на 2013 година стана јасно дека иницијалната каписла сепак индицираше нешто сосема полошо. Во Сирија и Ирак секојдневно доаѓаа борци од различни делови од светот, кои се бореа на една или друга страна во овие конфликти.

Во април 2013 година, Меѓународниот центар за проучување на радикализација и политичко насилство (ICSR) обезбеди емпириска проценка за тоа колку Европејци се приклучија кон бунтовничките групи во Сирија помеѓу 2011 и почетокот на 2013 година. Се проценува дека нивниот број е помеѓу 135 и 590, што претставува 7-11 проценти од вкупниот број на странски борци меѓу 2.000 и 5.500 лица.¹¹

Во втората половина на 2013 година се забележува огромно зголемување на бројот на странски борци, особено од Европа. Според извештајот на Брукингс од Даниел Бејман и Цереми Шапиро, овој период беше сведок на најбрзата мобилизација на странските борци во историјата на современото сихадистичко движење. До средината на декември 2013 година, ICSR проценува дека имало 11.000 борци од повеќе од 70 земји кои се приклучиле во борбите во Сирија.¹²

Во споредба со нивниот претходен извештај, бројот на поединци кои доаѓаат од Западна Европа се зголемил за тројно, односно до 1.900 граѓани на Велика Британија. Овој број во Франција беше четири пати поголем, додека Белгија имаше највисок процент на 1.000 жители. Повеќето странски борци дојдоа од Јордан (2.089), Саудиска Арабија (1.016) и Тунис (970).

10 ICCT-Reed-Pohl-The-Four-Dimensions-of-the-Foreign-Fighters-Threat-June-2017

11 TSG_ForeignFightersUpdate3-Soufan Group

12 TSG_ForeignFightersUpdate3-Soufan Group

Арапите и Европејците го сочинуваа најголемиот дел од странските борци; до 80 проценти. Милитантите од Југоисточна Азија и Кина, Северна Америка, Африка, Австралија, Балканот и земјите од поранешниот Советски Сојуз беа исто така во многу голем процент. Според ICSR, жителите и граѓаните од најмалку 74 земји се приклучија кон милитантните опозициски групи во Сирија.

Извештајот за странските борци во Сирија изготвен во јуни 2014 година од страна на потпретседателот на Суфан групата Ричард Барет, а врз основа на податоците собрани непосредно пред порастот на исламската држава, регистрира 12.000 странски борци од најмалку 81 земја од сите делови на светот. Овој број вклучуваше над 2.000 лица од Јордан и Саудиска Арабија, околу 3.000 од Тунис и од 3.000 странски борци од западните земји. До септември 2014 година, администрацијата на Обама проценува дека дури 12.000 до 15.000 странски борци заминале во Сирија и Ирак.¹³ Овие енормни броеви на странски борци ги изненадија аналитичарите и креаторите на меѓународната политика.

Исламска држава, како дел од својата пропаганда, изјави дека нејзина цел е да ги измени меѓународните договори од 1917 година, кога Франција и Обединетото Кралство ја формирале картата на Блискиот Исток и ги конципирале своите сфери на влијание по неизбежниот колапс на Отоманската империја. Нивниот колонијален принцип на владеење траеше до 1949 година, но последиците од тоа сè уште се чувствуваат, со дополнително вклучување на интересите на Соединетите Американски Држави и Русија кои се судираат најсилно на ова подрачје.

Од тогаш, три клучни настани влијаеле врз геополитиката на Блискиот Исток:

- Првата е револуцијата во Иран во 1979 година, во која прозападниот шах Пахлави беше соборен од ајатолахот Хомеини, кој почна да ја спроведува својата шиитска визија за исламска влада, трансформирајќи го Иран во моќна шиитска сила која начелно се залагаше за муслиманско единство, но главно ги поддржуваше групите со шиитски агенди. Ова создаде длабока секташка линија помеѓу шиитскиот и сунитскиот ислам.

13 TSG_ForeignFightersUpdate3-Soufan Group

- Втората е војната во Ирак од 2003 година која не само што го собори режимот на Садам Хусеин, туку и предизвика невиден циклус на секташтво, вклучувајќи ги и припадниците на милитантната, терористичка организација Ал Каеда, како што се Цабхат ал Нусра и Исламска држава, поранешни франшизи на Ал Каида.
- Третата е граѓанската војна во Сирија, која зеде непредвиден тек и судор на силите меѓу САД и Русија, со не мало учество на Турција

Овие три причини се во прилог на самите фундаментални концепти на радикализација, насилен екстремизам и тероризам. Стравот дека овие поединци може да се развијат во мрежи слични на Ал Каеда и да се вратат во нивните матични земји за да извршат напади е зголемен поради растечкиот број на борци што се враќаат во последните две години. Насилните инциденти во Тунис, Либан и на други места во 2015 година покажуваат како настаните во странство можат да влијаат на домашната безбедност и стабилност. Нападот од 18 март 2015 на претежно странски туристи во музејот Бардо во Тунис ја открива тежината на државата во справувањето со овој феномен и го загрозува исклучително деликатниот инклузивен политички процес во самиот Тунис. Во Европа, последните инциденти во јануари 2015 година во Париз, Вервиер и Копенхаген покажуваат дека заканата веќе не е хипотетичка, туку реална.

Во западните развиени земји, политичкиот одговор на ваквата радикализација, насилен екстремизам и тероризам повеќе се фокусираше на заштита и казнување, отколку на одвраќање на своите граѓани да не одат на странските боишта или на нивна реинтеграција по нивното враќање. Во Соединетите Американски Држави, Австралија и Канада, радикализацијата, насилниот екстремизам и тероризам традиционално се гледа низ призмата на "домашната безбедност", често со мала разлика помеѓу причините и целите на различните манифестации на истата.

Во Европа, за време на самитот на Европските шефови на држави на 12-ти февруари 2014 во Брисел беа усвоени и легитимизирани нови мерки за борба против согледаната закана во однос на заштитата на западните вредности и општеството.

Конкретните мерки главно се фокусираат на краткорочни, главно "тешки" репресивни дејства, адресирање на симптомите, наместо на причините за тоа. Мерките вклучуваат, меѓу другото, криминализација на намери или акции, како на пример досегашното контроверзно споделување на податоци од Регистарот со имиња на патници кои

доаѓаат од земјите каде има воени жаришта и спаѓаат во ризичниот профил на потенцијалниот терорист.. Дел од овие мерки беа на граница на ризик на кршењето на принципите на човековите права и владеењето на правото. Освен тоа, со усвојувањето на новата антитеррористичка легислатива која може да го намали просторот за легитимна опозиција, постои реална шанса екстремизмот да биде поттикнат, наместо да се намалува.

Но исто така во последно време се нагласува важноста на "помеки" превентивни мерки, како што се: нормативни бариери, ангажирање на заедницата и невладиниот сектор во превенирање на оваа појава, запирање на регрутирањето на борци преку пренесување на контра наративи и потребата за општествено вклучување преку програми за дисеминација, образование и вработување.

Во последниве години, феноменот на странски борци драстично се зголеми како последица на граѓанската војна во Сирија и Ирак. Двата конфликти може да се сметаат за симптоми на политиката што денеска влијае врз Блискиот Исток и привлече илјадници борци кои се приклучија на широк спектар на бунтовнички групи, како што се Слободната сириска армија и Џабат ал Нусра во Сирија и самопрогласената Исламска држава на територијата на Сирија и Ирак.

Овие групи на странски борци добија големо внимание од креаторите на меѓународната политика и од академиците, при што терминот "странски борец" стана имплицитен синоним за сунитски цихадист. Но има и илјадници борци кои се приклучија на страната на провладините сили, како и на курдските борбени групи во Сирија и Ирак. Според Питер Нојман, Сирија е врвот "мобилизатор за исламисти и цихадисти во последните 10 или 20 години [...] повеќе луѓе од Европа се мобилизираат отколку во сите други странски конфликти што се случија во последните 20 години заедно"¹⁴. Според ICSR, со околу 20.730 странски борци во Сирија и Ирак спротивставувајќи се на владите во Дамаск и Багдад, тоа е најголемата мобилизација на борци на цихадистички странци во муслиманските мнозински земји од 1945 година, надминувајќи го конфликтот во Авганистан во 1980 година.

Според извештајот изготвен од страна на Комитетот на Советот за безбедност на Обединетите нации одржан во мај 2015 година, "меѓу различните соработници на Ал-

14 Tobias_Bohmelt_-_Security_Force_Structure

Каеда [...] од целиот свет, вклучувајќи ја и групата на Исламска држава [...] има повеќе од 25.000 странски терористички борци, кои патуваат од повеќе од 100 земји-членки. Стапката на проток е поголема од кога и да е [.¹⁵..]".

Се разбира, овие високи бројки ги загрижуваат не само владите во Дамаск и Багдад, туку и земјите на потекло и транзит. Многу официјални претставници и политичари изразија загриженост во врска со овој феномен воопшто и потенцијалната закана од враќање на странските борци во нивните земји. Досега потенцијалната закана се изразува преку бројни терористички напади во земјите на потекло. Но посебно критички точки се Либија и Јемен, каде што присуството на такви групи, поддржани од странски борци, дополнително ги влошува локалните тензии и претставува важен фактор во нарушувањето на мировниот процес за решавање на граѓанската борба во двете држави.

Сепак, оваа општа слика за странските борци, кои се уште не се од голема стратешка важност, може да се промени. Со оглед на континуираниот раст на странските борци и нивните транснационални карактеристики, феноменот заслужува да биде високо на политичката агенда, со што се бара поголема и поблиска соработка меѓу сите засегнати земји.

5. Балканските земји како дестинација, извор или транзит на странски борци

Иако феноменот на странските борци сигурно не е нов, неодамнешните настани во Сирија и Ирак го вратија ова прашање на безбедносната агенда на Европската унија. Регионот од Западен Балкан не е исклучок од овој тренд. Насилниот екстремизам во регионот генерално се перцепира преку диоптерот на исламистичката радикализација и странските борци кои се приклучија на Даеш или Ал Нусра во Сирија и Ирак.

Иако националните законодавства ги третираат странските борби како извршители на кривични дела, без оглед на дестинацијата, повратниците од Средниот Исток се соочуваат со силен одговор базиран на безбедност во нивните земји на потекло, додека оние што се враќаат од Украина обично остануваат ослободени од гонење и тешки санкции.

15 Tobias_Bohmelt_-_Security_Force_Structure

Ова го нагласува прашањето на перцепцијата и третманот на странските борци од страна на владите од Западен Балкан, особено откако наводниот обид за државен удар беше спречен за време на општите избори во Црна Гора на крајот од 2016 година, откривајќи ја улогата на поранешните борци од Западен Балкан во борбата против проруските сепаратисти во украинскиот конфликт .

Распадот на Југославија и последователните конфликти во текот на 1990-тите привлекоа голем број странски борци од целиот свет. Две децении подоцна, регионот се најде на другата страна на монетата, извезувајќи странски борци во воени зони на Блискиот Исток и Украина.

Семето на радикалниот ислам беше засадено со формирање на баталјон "Ел Муџахид" во рамките на босанската армија, составен од екстремистички странски борци. По војната, добротворните организации што финансираа џамии и образовни установи, базирани или поддржани од земјите од Заливот, почнаа да се појавуваат низ целиот Балкански полуостров.

Така започна дисеминација на конзервативната интерпретација на Салафи исламот, што резултираше со значителен одлив на странски борци кон милитантните исламистички групи во Сирија и Ирак. Згора на тоа, годините на војна поттикнати од националистичка реторика и зголемувањето на бројот на мрежи на организиран криминал во услови на рунирана економија на регионот, некои борци ги претворија во "кучиња од војна".

И покрај тоа што поранешните борци од Балканот повремено се бореле на странски боишта, тие обично се сметале за волонтери или "платени војници" и не се соочиле со никакви казни или поширока општествена осуда. По појавата на балканските цихадисти, кои се бореа за Даеш, прашањето за странските борци се најде во центарот на вниманието во регионот.

И покрај тоа што земјите од Западен Балкан беа погодени од овие феномени на различни начини, контингентите на странските борци ги рефлектираа фрагментираните етнички и религиозни структури во регионот.

Земјите со голем процент на граѓани со исламска вероисповед, како што се Косово, Босна и Херцеговина и Албанија - се рангирани меѓу првите пет европски "извозници" на странски борци на боиштата на Блискиот Исток, ако се мери според големината на

нивната популација. Свкупно, проценките покажуваат дека околу 1.000 лица што потекнуваат од Западен Балкан завршиле меѓу редовите на различни милитантни групи во Сирија и Ирак, претежно Даеш и Ал-Нусра фронт. Кога станува збор за војната во Украина, бројките се пониски, меѓутоа во споредба со Сирија и Ирак, конфликтот привлече значително помалку странски борци воопшто. Со исклучок на Русија, Србија е меѓу главните снабдувачи на борци кои се борат со проруските сепаратисти во украинскиот конфликт, со околу 100 граѓани.¹⁶

Странските борци од западен Балкан се придружија на самопрогласената армија Новоросија, а во помала мера на украинските волонтерски баталјони, сочинувајќи 150-200 лица на украинското бојно поле. Единствен мотив или единствениот мобилизирачки фактор е тешко да се утврди; сепак, може да се идентификува одреден социо-економски модел или мешавина на фактори за "притискање и повлекување". Внатрешните слабости во регионот, заедно со цихадистичката пропаганда што произлегоа од Блискиот Исток и емпатија кон оспорените "муслимански браќа" во Сирија, го направија Даешкиот "Калифат" примарна дестинација.

Освен внатрешните недостатоци кои ги натераа балканските платеници во Украина, чувството на кризата во Донбас и потребата да се "отплаќаат" страите долгови спрема руските или украински борци за нивното учество за време на југословенските војни, исто така, одиграа значајна мотивациска улога.

"Балканските цихадисти" се претежно млади луѓе, на возраст помеѓу 20 и 35 години, кои доаѓаат од оддалечени рурални средини, обично сиромашни и невработени, со малку работно искуство или квалификации.

Бидејќи се маргинализирани и стигматизирани во длабоко поделени општества оптоварени со наследството на војната, исто така, ја акцентира ранливоста на овие лица на исламистичка пропаганда.

"Балканските екстремисти", од друга страна, се најдоа пренесени на статусот на измами откако служеа или во паравоени групи, во полиција или во специјални сили за време на војните во 90-тите.

16 Tobias_Bohmelt_-_Security_Force_Structure

Со усвојувањето на новата антитеррористичка легислатива која може да го намали просторот за легитимна опозиција, постои реална шанса екстремизмот да биде поттикнат, наместо да се намалува.

6. Феноменот на учество на лица во странски воени и паравоени формации во актите на меѓународните организации

Со вжестувањето на војната во Сирија дојде до зголемување на бројот на странски борци од Европа во периодот меѓу 2012 и 2015г, па и теоретичарите и практичарите започнаа да предупредуваат на можни реперкусии врз општествениот поредок кога странските борци ќе се вратат дома.¹⁷

Властите дури и открија дека неколку од напаѓачите во терористичките напади во Париз на 13 ноември 2016 година, но и во Брисел на 22 март 2016 година се поранешни странски борци. Во 2015 година, во Европската Унија беа уапсени 687 лица осомничени за тероризам од религиозни побуди. Ова воопшто и не претставува изненадување откако истакнати експерти за тероризам, како Томас Хегхамер, тврдеа дека “Сирија ќе го одолговлечи проблемот со терористите -дихадисти во Европа за следните 20 години,” и предупредуваа дека дури и доколку реперкусиите се мали „ќе има огромен број напади“.¹⁸

За илустрација на глобалната димензија на проблемот со странските борци, ООН решавањето на проблемов го има рангирано како еден од најголемите приоритети.¹⁹

Ова е видливо со усвојувањето на Резолуцијата 2178 (2014) од страна на Советот за безбедност на ООН, којашто го осудува насилниот екстремизам и предлага активни мерки за негово сузбивање.

17

Димовски, З., Тероризам, Графотранс, Скопје 2007

18

T. Morris, M. Hadji-Janev-Countering terrorism in SEE

19

Котовчевски, М., Разузнавањето златен клуч во борбата против тероризмот- разузнавањето браник во одбрана од тероризмот, Кратка содржина

Таа меѓу другото им налага на земјите-членки на ООН да ја засилат граничната безбедност и да вршат проверки, со цел изнаоѓање или апсење на странски борци коишто патуваат кон или од воените жаришта. И најважно, им налага на земјите - членки да се борат со насилниот екстремизам со преземање превентивни мерки, како што се сорботка со заедниците на локално ниво и запирање на ширењето на екстремистичките идеологии.

Потврдувајќи дека заканата од тероризам на европско тло е во пораст последните неколку години, Европската комисија (ЕК) на 2 декември 2015, веднаш по нападите во Париз, усвои двократен пакет мерки за подобрување на решавањето на оваа закана. Според извештајот на ЕК, странски борци биле вмешани во најмалку шест терористички напади на територијата на ЕУ во 2015г. Според Комисијата, „Постоечките прописи треба да бидат усогласени, земаќи ја предвид променетата безбедносна состојба во Европа во поглед на тероризмот“²⁰

Ова значи дека со движењата на овие радикални групи се заканува комплетно нарушување на безбедносните состојби во светот.²¹

Од клучна важност е да се сфати идеологијата врз која почива појавата на насилниот екстремизам и причините зошто луѓето им се придружуваат на овие групи. Креаторите на јавните политики често потполно и не ја разбираат сложеноста на проблемот, а со тоа неизбежно често донесуваат одлуки кои се несоодветни или нудат само делумни решенија што може да предизвика негативни последици.

И покрај тоа што заканата од насилниот екстремизам не е висока, многу е важно да се нагласи дека е во постојан пораст.

Со усвојувањето на новата антитерористичка легислатива која може да го намали просторот за легитимна опозиција, постои реална шанса екстремизмот да биде поттикнат, наместо да се намалува.

20

Котовчевски, М. (2003), Современ тероризам, Скопје: Македонска цивилизација

21

Димовски, З., Илегална трговија со оружје и тероризмот во РМ, Монографија, Скопје 2005

6. Мерки на превенција и спречување на учество на странски борци во паравоени и параполициски формации

Еден скорешен настан којшто привлече внимание е одливот на странски борци од Западен Балкан главно кон боиштата во Сирија и Ирак.

Поради сложеноста на појавата, тешко е да се даде точна проценка на бројот на странските борци кои доаѓаат од Република Македонија и остатокот од Балканот. Сепак, тие претставуваат закана за регионот што придонесе надлежните државни органи да усвојат нови регулативи за борба против насилниот екстремизам.²²

Според информациите добиени на 22 јуни 2016, од Претседателот на Македонија, Ѓорѓе Иванов, во Сирија има 110 борци од Македонија, 25 дополнителни веќе се водат како загинати, а 86 се повратници во Македонија¹³. Тројца од странските борци од Македонија се жени, додека други тројца во Сирија се имаат преселено заедно со потесните семејства.

Според бројките кои ги дава „Соуфан Гроуп“, за Косово и Босна има 232 и 330 случаи. Поради тоа, прашањето на насилниот екстремизам и странските борци е поставено високо на агендата на Македонија и останатите балкански земји. Овие бројки можеби се чинат високи, но мора да се запомни дека во земјите од Западен Балкан живеат вкупно 6,5 милиони муслимани.²³

Ова покажува дека, изразена во проценти, бројката на балканските муслимани кои им се приклучуваат на ваквите групи не е премногу алармантна. Во „Извештајот за изнаоѓање на причините и последиците вклучувањето на граѓаните на Косово како странски борци во Сирија и Ирак“ на Косовскиот центар за безбедносни студии, наведени се податоци за бројот на странски борци кои доаѓаат од земјите ширум светот. Косово и Босна имаат 125 и 85 (соодветно) странски борци на еден милион

22

Лабовиќ, М. Николовски, М., Организиран криминал и корупција, Факултет за безбедност, Скопје 2010

23

TSG_ForeignFightersUpdate3

жители. Ова ги поставува овие две земји на највисокранг на листата на Косовскиот Центар за безбедносни прашања.²⁴

Сепак, кога бројот на странски борци ќе се пресмета по глава на жител муслиманска популација (на милион жители), Косово и Босна и Херцеговина не се вбројуваат ни во првите десет од истата листа.²⁵

Интересен е феноменот што на почетокот, некои од борците од Западен Балкан всушност и не се приклучуваат поради религиозни побуди, како што најчесто се претпоставува, туку всушност се приклучуваат од солидарност во борбата против режимите во Сирија, кои ги сметаат за деспотски.

Токму затоа, тие бараат поумерени групи, како на пример Слободната сириска војска. Борците кои им се приклучуваат на екстремистичките групи како ИСИС или Џабат-ал-Нусра се осудени и од политичките и од религиските авторитети на Западен Балкан.

Поглаварот на Босанската Исламска заедница, Хусеин Кавазовиќ, осудувајќи ги постапките на ИСИС вели: „не останува ништо друго освен да се осудат овие злосторства“ и побара од босанските власти да им ги одземат државјанставата на босанските борци во ИСИС.²⁶

Постојат информации за тоа дека дел од лицата кои сакаат да станат борци, а им е забрането да патуваат со авион, патуваат со возило или автобус низ Балканот со цел да стасаат во Турција. За властите од регионот од пресудна важност е да соработуваат во спречувањето овие лица да стигнат до нивните крајни дестинации.²⁷

24 TSG_ForeignFightersUpdate3

25

Jemaah Islamiya,” Contemporary Southeast Asia, 2003a

26

Котовчевски, М., Разузнавањето златен клуч во борбата против тероризмот- разузнавањето браник во одбрана од тероризмот, Кратка содржина

27

CONTEST: The United Kingdom’s Strategy for Countering Terrorism, HM Government, July 2011

Соработката треба да почива на споделување информации, а истовремено и градење на доверба меѓу властите. Кога станува збор за пресретнување на нивните патувања, размената на информации е сржта на една силна безбедносна политика.

Огромниот обем на патувања на борците претставува потешкотија за властите да ги следат лицата кои претставуваат закана или да престанат да ги следат оние кои не се. Како многу корисна алатка може да се издвои аналитичката датотека „странски борец-терорист“ од Интерпол, која им е достапна на сите 190 земји членки на Интерпол, во смисла на увид во базата на податоци и пребарување и детектирање на странски борци што се обидуваат да влезат на нивна територија.

Се разбира, има и поплаки дека одредени земји затајуваат информации или истите не ги споделуваат со потребната брзина.

Македонските власти тврдат дека ја употребуваат базата на податоци на Интерпол и дека редовно ги обновуваат податоците во неа. Но, Претседателот Иванов исто така има изјавено дека Македонија нема пристап до базите на податоци на ЕУ кога станува збор за странските борци.

Македонија, од почетокот на конфликтот во Сирија, им се придружи на западноевропските влади во поддршката кон меѓународната заедница за запирање на насилството.

Македонија исто така ѝ се придружува намеѓународната заедница во осудата на употребата на хемиско оружје од страна на режимот на Башар Ал Асад. Министерството за надворешни работи на Македонија изјави дека таквите нарушувања не смеат да поминат неказнето. Македонија, исто така, е чен на коалицијата против ИСИС.

Многумина го покренала прашањето за сигурносните импликации на бегалската криза на Балканот како главна транзитна зона за бегалците.

Постојат шпекулации дека меѓу бегалците се наоѓаат значаен број екстремисти, што беше и користено како додатен изговор за затворање на границите.

Исто така, справувањето со бегалската криза е дополнителен товар на веќе ограничените ресурси со кои располагаат властите. Неопходноста ресурсите да се пренасочат кон справување со мигрантите и спречување на илегалното преминување

граница може да значи дека нема да има доволно средства за надгледување на сите лица за кои постои сомневање дека се радикализирани. Самите бегалци ги напуштаат воените зони и бегаат од екстремизмот. Тие не ги поддржуваат екстремистичките групи, туку фактички бегаат од нив.

Овие насилни групи веќе имаат голем број поддржувачи во Европа и тешко е да се замисли дека би ги следеле мигрантите на нивниот пат од илјадници километри и во многу тешки услови.²⁸

Многу поверојатна закана е постепената радикализација на мал дел од сириската заедница бегалци која живее во Европа, што најверојатно ќе се постигне со текот на времето и од страна на радикалните проповедници кои веќе живеат таму. Сепак, многу е важно да се забележи дека едниот од напаѓачите од настаните во Париз, во ноември 2015, кој беше државјанин на ЕУ, патувал со мигрантите од Сирија користејќи фалсификуван пасош.

Ова значи дека постои веројатност, иако мала, дека меѓу мигрантите веќе има екстремисти. За властите на државите низ кои поминува бегалската рута ќе биде многу тешко ефикасно да го испитуваат секој мигрант, најмногу поради огромниот број лица кои минуваат и поради ограничените ресурси и капацитети со кои тие власти располагаат.

Затоа е многу важно да се воспостави подобар проток на информации меѓу земјите долж бегалската рута, а во врска со испитувањето на бегалците и мигрантите поради можноста меѓу нив да се наоѓаат терористи.

Спротивставувањето на насилниот екстремизам е сложен процес за кој е потребно учество од повеќе институции (државни, локални, религиозни), граѓанското општество и единиците на локалната самоуправа. Борбата против насилниот екстремизам бара сеопфатен пристап од сите релевантни актери, не само од безбедносните структури.

Само со таков сеопфатен пристап може да се откријат, а потоа и да им се обрне внимание на факторите коишто ги водат луѓето кон насилниот екстремизам. Во

28

Лабовиќ, М. Николовски, М., Организиран криминал и корупција, Факултет за безбедност, Скопје 2010

процесот на борба против насилниот екстремизам, клучна е соработката меѓу сите релевантни чинители.²⁹

За оваа соработка да биде на потребното ниво, најпрво мора да постои одредено ниво на доверба меѓу засеганатите страни. Кога се говори за борбата против насилниот екстремизам, првата асоцијација кај многумина е спроведувањето на законот и кривично-правниот систем.

Клучен аспект на борбата против насилниот екстремизам е обновувањето на постоечките закони за подобро решавање на проблемот со странските борци и насилниот екстремизам, кој пак води до тероризам. Кривично-правниот систем мора да биде способен да одговори на активностите поврзани со тероризам преку фер и ефикасна истрага, кривично гонење и казна за акти на тероризам.

Исто така неопходно е да се има пристап којшто содржи превентивни мерки, како што е гонење на лица за обид, соучество, финансирање, регрутирање и обука. Иако спроведувањето на законите секогаш е важно, превентивните мерки се подеднакво, ако не и поважни.

Важно е многу повеќе внимание да се посветува на другите аспекти како што се „градење на отпорноста на заедницата кон радикализацијата, сузбивањето гласини, промовирањето на улогата на младите и жените како лидери во граѓанското општество, и подигањето на улогата на умерените религиозни струи“.³⁰

Ова е значајно, бидејќи им отежнува на екстермистите да му пристапат на населението и да регрутираат луѓе за своја кауза.

7. Активности на Република Македонија и околните држави против врбувањето на граѓани за учество во странски војски

Повеќето од земјите на Балканот презедоа слични чекори кон градење на ефективен пристап за справување со феноменот на странските борци.

29

Стајкиќ, Љ., „Основи безбедности“, Београд: Полицијска Академија, 2016

30 TSG_ForeignFightersUpdate3

На пример, секоја од земјите го криминализираше учеството во странски војни, Албанија и Босна и Херцеговина направија промени на Кривичните законици во 2014 година со цел да бидат во можност да ги гонат лицата кои учествуваат во вооружени конфликти надвор од границите на државата. Косово го криминализира учеството во вооружени конфликти надвор од границите на земјата во април 2014 година, додека Македонија усвои законски измени во септември 2014 година, но не презема конкретни активности до една година подоцна, во август 2015 година со полициската акција "Ќелија".

Криминализацијата на учеството во странски војни беше проследено со слични интервенции на полицијата во регионот на Западен Балкан, како и првата судска пресуда која се случи во март 2015 година во Босна и Херцеговина, врз основа на кривично дело трговија со луѓе, бидејќи осуденото лице беше идентификувано како клучно лице во транспортот на новодојдените лица од Босна и Херцеговина во Сирија. Лицето беше осудено на затворска казна од шест години.

Иако овие полициски операции се случија веднаш по промените во законодавството, официјалните стратегии за СНЕ беа развиени многу подоцна во земјите од Западен Балкан. Албанија на пример ја усвои Националната стратегија за спротивставување на насилниот екстремизам кон крајот на 2015 година (криминализацијата се случи во 2014 година), Косово усвои стратегија за Спречување на насилниот екстремизам и радикализација која води кон тероризам во септември 2015 година, пет месеци откако таа беше криминализирана, а Босна и Херцеговина усвои стратегија за спротивставување на тероризмот во 2016 година.

Значајно е да се напомене дека Косово, Албанија и Црна Гора усвоија стратегии за борба против насилниот екстремизам, додека Босна и Херцеговина, Србија и Македонија ги надградија своите стратегии за борба против тероризмот со споредна улога за решавање на СНЕ и спречување на радикализацијата и насилниот екстремизам.

Ова покажува разлики во избраните пристапи во стратегиите прифатени од земјите од Западен Балкан, и покрај фактот што сите држави од Западен Балкан се членки на коалицијата против ИСИС, што ги прави подеднакво потенцијални цели на терористички напади.

Некои од нив имаат усвоено стратегии за борба против учесниците во странски војски (Косово и Албанија), додека другите (Босна и Херцеговина, Србија и Македонија) усвоија стратегии за спротивставување на тероризмот.

Кога ќе се направи споредба меѓу државите кои усвоија стратегии за спротивставување на тероризмот, може да се заклучи дека тие гледаат на насилниот екстремизам како на непосредна опасност, па така и стратегиите во голем дел се фокусираат на зајакнување на капацитетите на државите за спречување на напади или справување со последиците од истите.

Од друга страна, пак, земјите кои усвоија посебни стратегии за спротивставување на насилниот екстремизам заземаа попревентивен пристап и се свртија кон меки мерки со основна цел активно да изнесуваат контра-пораки и зајакнување на локалните заедници, и на тој начин давајќи му повеќе една социјална димензија на овој проблем. Се разбира, она што е на хартија и она што навистина се случува на теренот се две различни работи.

На пример, во случаите на Косово и Албанија, бројот и големината на полициските акции против странските борци и регрутери беа доста големи по интензитет.

Казна затвор од 5 години за четворица обвинети, една казна затвор од 5 и пол годни и една казна од 7 години затвор, им беа определени на шесттемина осомничени во случајот „Келија“, кои ја признаа вината на првата Јавна седница за оцена на обвинителниот акт и постигнаа спогодба за вина со Обвинителството.

Највисоката казна затвор му беше определена на првоосомничениот, оцата Реџеп Мемиши кој е осомничен за делото учество во странска војска, полиција, паравоени или парополициски формации, според членот 322-а, став 1.

На Ахмет Дарлишта, кој се товари за истото дело, но по три става од членот 322-а, му беше определена казна затвор од 5 и пол години.

На осомничените Фазли Суља, Сејфула Едемовски, Шеху Мухамед и Ресуљ Саити, кои се осомничени по два става од членот 322-а за учество во странска војска, полиција,

паравоени или параполициски формации, им беше определена единствена казна затвор во траење од 5 години.

Судијката која ја водеше седницата за оцена на обвинителен акт, Сандра Крстиќ, повеќе од еден час, преку испрашување на осомничените прецизираше дали делото го признале под присила, дали се свесни за законската санкција што им е одредена, за неможноста од право на жалба и сите последици кои се однесуваат на признавањето на вина.

Оцата Мемиши истакна дека е свесен што признава и истакна дека тоа го прави по своја волја без никаков притисок.

„Ова го правам заради моето семејство и децата. Имам мало неколкумесечно бебе, а поголемата ќерка не сака да оди во училиште бидејќи ѝ е срам. Сакам што побрзо да ја одлежам казната затвор за да можам да бидам со семејството“, рече Мемиши пред Судот.

И осомничениот Едемовски рече дека има семејство и две малолетни деца и дека поради нив ја признал вината. Според него, нема докази кои ќе го докажат делото кое му се става на товар, но смета дека ако оди на судење ќе добие многу повисока казна.

Останатите четворица осомничени го уверија Судот дека се свесни за тоа какви последици носи признанието на вина и дека не биле присилени да го сторат тоа.

Судот ги прифати спогодбите на осомничените со Обвинителството и со пресудата ги осуди за виновни и им ги досуди казните затвор кои биле определени во спогодбата што тие ја постигнале со Обвинителството.

Рецеп Мемиши – 7 годни казна затвор – Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации член 322-а

(1) Тој што спротивно на закон создава, организира, регрутира, превезува, организира превоз, опремува, обучува или на друг начин подготвува лице или група за учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации, организирани групи или поединечно, надвор од територијата на Република Македонија,

Ахмет Дарлишта – 5 и пол годни казна затвор – Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации член 322-а

(1) Тој што спротивно на закон создава, организира, регрутира, превезува, организира превоз, опремува, обучува или на друг начин подготвува лице или група за учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации, организирани групи или поединечно, надвор од територијата на Република Македонија,

(2) Тој што спротивно на закон на било кој начин, директно или индиректно, нуди, дава, обезбедува, бара, собира или прикрива финансиски средства, фондови, материјални средства или опрема кои целосно или делумно се наменети за извршување на делото од став (1) на овој член, ќе се казни со затвор од најмалку пет години.

(6) Тој што го сокрива извршителот на делото од ставовите (1), (2), (3), (4) или (5) на овој член, или помага во спречување на откривањето на делото или извршителот преку сокривање на средствата со кои е извршено делото, доказите или на било кој друг начин, ќе се казни со затвор од една до пет години.

Сејфула Едемовски – 5 години казна затвор – Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации член 322-а

(1) Тој што спротивно на закон создава, организира, регрутира, превезува, организира превоз, опремува, обучува или на друг начин подготвува лице или група за учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации, организирани групи или поединечно, надвор од територијата на Република Македонија,

(2) Тој што спротивно на закон на било кој начин, директно или индиректно, нуди, дава, обезбедува, бара, собира или прикрива финансиски средства, фондови, материјални средства или опрема кои целосно или делумно се наменети за извршување на делото од став (1) на овој член, ќе се казни со затвор од најмалку пет години.

Ресуљ Саити – 5 години казна затвор – Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации член 322-а

(2) Тој што спротивно на закон создава, организира, регрутира, превезува, организира превоз, опремува, обучува или на друг начин подготвува лице или група за учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации, организирани групи или поединечно, надвор од територијата на Република Македонија,

(3) Државјанин на Република Македонија кој спротивно на закон учествува во или се обучува од страна на странска војска, полиција, паравоени или параполициски

формации, организирани групи или поединечно, надвор од територијата на Република Македонија, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

Фазли Суља – 5 години казна затвор – Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации член 322-а

(3) Државјанин на Република Македонија кој спротивно на закон учествува во или се обучува од страна на странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации, организирани групи или поединечно, надвор од територијата на Република Македонија, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

(4) Тој што спротивно на закон на собир, преку пишан текст, со аудио-визуелни снимки, преку социјалните мрежи или со било кој друг облик на комуникација повикува, со ширење или ставање на кој било друг начин на располагање на јавноста порака, или врбува или поттикнува друг на извршување на делата од ставовите (1), (2) или (3) на овој член, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

Мухамет Шеху – 5 години казна затвор – Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации член 322-а

(3) Државјанин на Република Македонија кој спротивно на закон учествува во или се обучува од страна на странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации, организирани групи или поединечно, надвор од територијата на Република Македонија, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

(4) Тој што спротивно на закон на собир, преку пишан текст, со аудио-визуелни снимки, преку социјалните мрежи или со било кој друг облик на комуникација повикува, со ширење или ставање на кој било друг начин на располагање на јавноста порака, или врбува или поттикнува друг на извршување на делата од ставовите (1), (2) или (3) на овој член, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

Адвокатите на петтемина осомничени за кои Судот ја издвои постапката и ја продолжи Јавната седница за оцена на обвинителниот акт, истакнаа дека обвинението не ги задоволува основните стандарди за обвинение, особено имајќи го предвид фактот дека ова е прв случај од ваков вид во Република Македонија откако беа направени законските измени.

Адвокатот Асмир Алиспаиќ истакна дека во обвинението не е прецизиран денот кога се започнати активностите на групата ниту кога завршила истрагата.

„Во обвинението е наведено ‘септември 2014 до средината на 2015 година’. Законските измени со кои овие дела влегоа во Кривичниот законик стапуваат на сила на 14 септември. Значи, Обвинителството не може да ги гони за дело кое не постоело во ЗКП на почетокот на септември ниту, пак, до неопределено време, како што е наведено ‘средината на 2015 година’“, вели Алиспаиќ.

Тој ги застапува Ерол Рустеми, Абдула Абдулахи и Имери Мухамед, за кои вели дека дури не се ни познаваат меѓу себе.

За осомничениот Имери Мухамед вели дека бил во Турција, но кај свои роднини. Дополнително го оспори и времето за кое се смета дека тој бил во Сирија според обвинението, а тоа е 18.8.2014 година, кога воопшто не постоело кривичното дело што му се става на товар. Има докази дека бил кај роднини во Турција четири месеци.

„Ако обвинението се потпира само на овие патувања и на доказите од материјалите на цеде, на кои има верска содржина, се поставува прашањето дали утре јас, како припадник на муслиманската вера, можам исто така да бидам уапсен“, рече Алиспаиќ и побара обвинението да биде отфрлено во целост.

Адвокатот Ефто Спиrowsки, кој го брани Иса Фуга, истакна дека Обвинителството нема докази за неговиот клиент. Патувањето во Турција за набавка на текстил за бутикот што го имаат со татко му, не може да биде кривично дело, вели Спиrowsки

„Го оспорувам обвинението и го повикувам обвинителот да се откаже од него и се надевам дека Судот ќе го врати на доработка или целосно ќе го отфрли овој обвинителен акт, дополнително и поради опасност од создавање на лоша судска пракса, имајќи предвид дека ова е прв ваков случај за овие дела во Република Македонија“, рече Спиrowsки.

Адвокатот Слободан Богојевиќ, кој го застапува единствениот Македонец меѓу осомничените, Стефан Стефановски, најпрво, приговараше на посетата од страна на обвинителот Владимир Милошевски на осомничениот, во затворот „Шутка“, без негово знаење, кога му било подметнато на Стефан да потпише документ со кој тој потврдува дека извршил увид во доказите.

„Со ова му е повредено правото на Стефановски на одбрана. Невозможно е за еден час да се изврши увид во илјадници докази од кои јас, за седум дена, успеав да видам само 10 %“, потенцираше Богојевиќ.

Дополнително, според обвинението, на Стефановски му се става на товар дека ја напуштил државата на 13.8.2014 година и заминал за Турција, време кое не може да биде опфатено со делото кое му се става на товар бидејќи тој член стапува на сила на 14 септември.

„Со ова е направена суштинска повреда на членот 1 од Основните одредби на Кривичниот законик според кој: ‘На никого не може да му биде изречена казна или друга кривична санкција за дело кое, пред да е сторено, не било со закон или со меѓународните договори ратификувани согласно со Уставот на Република Македонија определено како кривично дело и за кое не била пропишана казна со закон’“, истакна Богојевиќ.

Осомничените истакнаа дека се согласуваат со наводите на нивните бранители.

Судот информираше дека писмено ќе ги извести бранителите за одлуката по однос на оцената на обвинителниот акт.³¹

Иако опасноста од напади не може да биде целосно исклучена, постои често користен аргумент против ова тврдење дека нападите нема да се случат на балканска почва, бидејќи тоа може да има негативно влијание врз идните регрутирања на странски борци од Балканот.³²

Што придонесе за одлуките за донесување на стратегии за општо спротивставување на тероризмот во Македонија и Србија не може да се објасни само со назначување на еден или два фактори. Сепак, колку и да е тоа комплексно, влијанието кое мигрантската криза ја имаше врз овие земји за да заземат дефанзивни ставови не може да се игнорира.

31 <http://www.akademik.mk/sluchaj-kjelija-kazni-zatvor-od-5-do-7-godini-za-priznanie-za-uchestvo-vo-paravoena-formatsija/>

32

http://www.ansa.it/english/news/2016/02/26/police-arrest-macedonian-for-recruiting-mujahideen-4_b006fe25-c144-4e29-8b23-8edabc2dabcd.html

Еден од напаѓачите во Париз на пример ја беше искористил балканската мигрантска рута за да стигне до Франција, што резултираше со зголемена загриженост во Македонија, која неколку пати алармираше за опасноста од можноста да екстремистите се помешаат со групи на мигранти.³³

И покрај тоа што е важно да се разговара за безбедносната димензија на протокот на мигранти и влијанијето кои би можело да го има врз земјата, тешко е да се разбере зошто мигрантите кои во теорија се поврзани со екстремистите реално би претставувале закана за Македонија и нејзините граѓани, имајќи предвид дека поголемиот дел од мигрантите ја преминале границата на земјата во рок од 24- 48 часа во зенитот на мигрантскиот проток.³⁴

Со оглед на фактот дека еден од напаѓачите во Париз бил регистриран како барател на азил во Грција и Србија,, недостатокот на проток на информации и неуспехот ефективно да се регистрираат мигрантите отсликува друга неефикасност кога се зборува за комуникацијата помеѓу балканските држави.

Исто така, по нападите во Париз во ноември 2015 година, државите во регионот ги зајакнаа своите безбедносни мерки со поставување на силно вооружен полициски и армиски персонал за да се заштитат виталните објекти, како што се аеродромите и државните институции.

Одлуката на Македонија, Србија и Босна и Херцеговина да го трасираат пристапот за работа на ова прашање преку донесување и надградба на општата стратегија за спротивставување на тероризмот е тоа дека може да се утврди дека во сите три земји социјалната кохезија се смета дека е кривка. Овие места во минатото често доживуваа меѓуетнички превирања, па довербата меѓу безбедносните институции и различните заедници се уште се смета за ниска.

33

Макфакс. Иванов: На ЕУи се потребни безбедни и стабилни третидржави

34

<http://www.ibtimes.com/how-foreign-fighters-joining-isis-travel-islamic-state-groups-caliphate-1833812>

Теророт и радикалицијата беа непознати концепти за луѓето што живеаа во поранешна социјалистичка Југославија. Тоа беа нешта што едноставно не се среќаваа на овие простори.

Почнувајќи од раните 1990ти, искористувајќи ја економската и политичка нестабилност што настана по распаѓањето на социјализмот, многу странски исламски добротворни организации, главно од арапските држави, си го пробија патот до регионот и започнаа да проповедаат екстремистички идеи.

Неисцрпните финансиски ресурси им помогнаа да допрат до целната група: главно сиромашните заедници. Повеќето вакви организации активни во регионот беа добротворни и немаа идеолошки намери.

За жал, некои порадикални организации успеаја да го искористат ова како параван, да го зацврстат своето влијание врз Балканот и да се здобијат со следбеници. На пример, екстремизмот во Босна и Херцеговина доживеа значителен пораст за време на босанската војна кога неколку илјади Муџахедини се приклучија кон страната на Бошњациите.³⁵

Во моментот, Балканот е регион потенцијално загрозен од феноменот на странски борци и насилен екстремизам. „Комисијата 9-1110“ уште во 2010г. предупреди дека земјите од Балканот се соочуваат со предизвици како резултат на присуството на екстремистички групи дури и пред појавата на ИСИС.

Сепак, интересно е да се забележи дека доколку од равенката ги извадиме теористичките напади поврзани со вооружените судири што се случија во земјите наследнички на поранешна Југославија, може да се каже дека не се забележани голем број напади. Исто така, кога овој вид напади веќе и биле извршени, најчесто биле изведени од изолирани поединци и ниту една група ја немала преземено одговорноста.

Исто така може да се види дека немало напади од поголеми размери како и голем број на жртви. Фактот дека не постојат поголеми религиозни инспирирани терористички

35

<https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2014/09/25/what-the-60-members-of-the-anti-islamic-state-coalition-are-doing/>

групи покажува дека екстремистичките групи од минатото не биле способни да мобилизираат доволна поддршка и затоа биле релативно слаби.

8. Измените во кривичниот законик на Република Македонија и нивното влијание врз намалувањето на бројот на лицата во странски војски

Учеството на се поголемиот број на млади луѓе од верски или од материјални интереси во странски воени конфликти ги промени законските прописи во повеќето земјите од регионот. Со цел зајакнување на националната безбедност и борбата против глобалните закани, особено тероризмот, македонското Собрание изгласа измени во Кривичниот законик со кои учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации ќе се казни со најмалку 4 години затворска казна, додека казната за организирање и финансирање ова дело се казнува со најмалку 5 години затвор. Експертите, пак, бараат поголема ангажираност на надлежните органи, како и исклучителна будност на службите и брза размена на информациите.

Согласно членот 322-а од Кривичниот законик, тој што спротивно на закон создава, организира, регрутира, превезува, организира превоз, опремува, обучува или на друг начин подготвува лице или група за учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации, организирани групи или поединечно, надвор од територијата на Република Македонија ќе биде казнет со затвор од најмалку пет години. Со казна затвор од најмалку пет години ќе биде казнет и оној кој директно или индиректно, нуди, дава, обезбедува, бара, собира или прикрива финансиски средства, фондови, материјални средства или опрема коишто ќе бидат наменети за извршување на кривичното дело од ваков тип.³⁶

Државјаните на Република Македонија, кои спротивно на закон ќе учествуваат или ќе се обучуваат од страна на странска војска, полиција, паравоени или

36

Закон за изменување на Кривичниот законик, Службен весник на Република Македонија бр.132 од 05.09.2014 година, Кривичен законик на Република Македонија, Службен весник на Република Македонија број 37/96, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14 и 115/14

параполициски формации, организирани групи кои, надвор од територијата на Република Македонија, ќе се соочат со затворска казна од најмалку четири години.

Со казна затвор од најмалку четири години се санкционира и тој што спротивно на закон на собир, преку пишан текст, со аудио – визуелни снимки, преку социјалните мрежи или со било кој друг облик на комуникација повикува, со ширење или ставање на кој било друг начин на располагање на јавноста порака, или врбува или поттикнува друг на извршување на делата.

Посебен став е посветен на заштитата на деца при што е пропишана казна затвор од најмалку 5 години за оној кој ќе регрутира или обучува деца за учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации. Со измените ќе биде казниво и помагањето како и обидот за извршување на овие дела.

Основна цел на измените на постоечкиот Кривичен законик во РМ е да се зајакне системот на национална безбедност и борбата против глобалните закани, како тероризмот. Со овие измени се изврши допрецизирање на постоечкото кривично дело кое се однесува за учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации.

Како резултат на овие измени во кривичните законици дојдоа и неодамнешните акции за апсење на радикални фундаменталистички исламисти на територијата на неколку балкански земји, меѓу кои и во Република Македонија, кои беа осомничени за финансирање терористички активности, за јавно поттикнување на терористички активности, за врбување, за организирање на терористички групи, односно насочени кон граѓаните на овие држави кои учествуваат во војните во Сирија и Ирак, на страната на радикалните терористички групи и организации.

9. Придонесот на Република Македонија во превенирање и спречување на учество на нејзини граѓани во странски воени и паравоени формации

Постојат неколку случаи македонски државјани да бидат уапсени или осудени во странски земји поради учество во странски екстремистички групи, или заради регрутација за таквите групи. Најпознатиот случај е Мухамед Зекири од Охрид, кој беше осуден на доживотен затвор во Турција на 15. јуни, 2016.

Зекири и тројца други цихадисти беа запрени на контролна точка во Анадолија (Турција) додека се враќаа од камп за обуки во Сирија. Тие отворија оган и убија двајца полицајци и возач на камион. Уште еден македонски граѓанин, А.В, беше уапсен во близината на Венеција (Италија) поради регрутација на борци за ИСИС. За време на полициската акција беше откриено дека неколку цихадисти регрутирани од А.В. и другите од неговата ќелија од Италија веќе имале отпатувано за Сирија. Меѓу нив биле двајца граѓани од Босна и Херцеговина и еден граѓанин од Македонија.

Феноменот на “странски борци” кои се приклучуваат на војната во Сирија и во Ирак, иако претставува глобален предизвик претставува актуелно прашање во Република Македонија веќе извесно време.³⁷

Заради тоа овој дел од студијата има за цел да направи анализа на локалните специфики за тоа што е тоа што ги тера државјаните на Македонија да се приклучуваат на криминалните групи, како што се ИСИС.

Во обид да се добие појасна слика за состојбата во Скопје, Куманово и Тетово за потребите на ова истражување се одржаа средби со млади од овие три града.

Оваа возрасна група беше избрана поради тоа што информациите говорат дека од 20-40 години е старосната група која е највеќе подложна на екстремистичка пропаганда.

Освен тоа, градовите споменати погоре беа од интерес на истражувачите на оваа студија заради честите извештаи и информации на странски борци кои доаѓаат од овие градови.

Помалку случаи на странски борци кои заминале во Сирија и Ирак, исто така, се евидентирани и во други градови низ Македонија, како на пример Гостивар, Велес, Струга и во селото Лабуништа. Исто така во самите градови е забележано зголемено присуство на религиски организации.

Во градот Скопје, според пописот од 2002 година, 28,6% од целокупното население во Скопје се муслимани, а поголемиот дел од нив се етнички Албанци³⁸.

37

<http://24vesti.mk/policiskata-akcija-%E2%80%9Ekjelija%E2%80%9C-na-mvr-uapseni-9-teroristi-27-se-vo-begstvo>

Исламската верска заедница (ИВЗ) има издадено неколку јавни повици кон државните органи да преземат мерки во врска со џамии кои беа излезени од контрола на ИВЗ, а што се се должеше на “држење под заложниство” од страна на самопрогласени имами.

Се смета дека овие имами проповедале верзија на исламот која според нив е различна од онаа која ја учи ИВЗ, и која, наводно, е во согласност со Ханафи школата за исламската пракса.

Проповедањето на самопрогласените имами повикува кон поригорозно практикување на религијата и ги повикува верниците да не ја признаат ИВЗ и нивните имами нарекувајќи ги отпадници од религијата, со тврдењето дека нивната единствена верзија на исламот е точна и треба да се следи.

Овие имами привлекуваа воглавно млади групи на лица од машки пол, и обично проповедаа во кафулињата, подруми или во официјалните џамии како на пример во Јахја-Пашината џамија во Скопје.

Има информации дека дури и по полициската акција “Ќелија”, се уште се одржуваат екстремистички проповеди.

Практика е екстремистичкиот имам и неговите следбеници да ја почекаат почетната молитва од страна на имамот од ИВЗ до нејзиниот крај, а потоа, имамот кој го признаваат ја започнува својата сопствена молитва.

Во времето кога овие џамии не беа под контрола на ИВЗ, повиците за приклучување на различни формации во Ирак и Сирија се правеа обично по вечерната молитва. По полициската операција “Ќелија” овие џамии се вратија под контрола на ИВЗ и за краток еден краток период, единствено официјалните имами на ИВЗ одржуваа молитви. Но, набрзо после тоа, “радикалните” имами повторно се појавија во овие џамии.

Засега, овие “радикални” имами не се видени како вршат директни повици за приклучување кон ИСИС во Сирија и Ирак, но по молитвите, има предавања за

38 Попис на населението, домаќинствата и становите 2002, Книга XIII: Вкупно население, домаќинства и станови Според територијалната организација на Република Македонија од 2004 година, 2002

страдањето на муслиманите во Сирија од бомбардирањата од западните земји, а и воопшто против западната пропаганда, проследени со низа теории на заговор од страна на западните земји и Израел.

Групите кои го следеа овој имам во џамијата Јахја Паша обично не беа поголеми од 40 лица, а повеќето беа мажи на возраст од 30 - тина години. Имамот Реџеп Мемиши, кој беше осуден Основниот Суд Скопје во 2016 година по обвиненијата за регрутирање и проповедање на насилен екстремизам проповедаше главно во Тутунсуз џамијата, стара џамија во Скопје, во населбата Гази Баба, општина Чаир.

По неговото апсење, со молитви во џамијата продолжи имам од ИВЗ, но не е јасно што се случи со претходните следбеници на Мемиши и дали тие се уште ја посетуваат оваа џамија по промената на имамот. Сепак, Фејсбук страницата на Мемиши и неговите екстремистички предавања можат се уште лесно да се најдат на YouTube.

Иако тој е во затвор, се уште се поставени неговите видеа на YouTube каналот на "Минбер медиa", која исто така има активна страница на Фејсбук, каде се објавуваат поканите за предавања по молитвата во Јахја Паша џамијата во Скопје.

Пропагандниот материјал на самопрогласениот имам Мемиши, иако е јасно дека е постар, се уште се дистрибуира активно на голем број на социјални медиумски канали. Ова уште повеќе нагласува дека операцијата "Ќелија" само делумно го опфатила проблемот со насилниот екстремизам. Самата акција вклучуваше апсења на регрутери кои беа главно од Скопје, но не се занимаваше со штетата која овие луѓе веќе ја имаа веќе предизвикано. Македонската стратегијата за борба против тероризмот го опфаќа проблемот на онлајн радикализацијата, но не прецизира одредена активност која ќе се фокусира на расчистување на пропагандниот материјал на веќе осудените имами/поединци.

Сепак, приврзаниците на ИСИС се уште се наоѓаат во значителен број. Повиците за радикализам и поддршка на екстремистичките идеологии вообичаено се даваат од пријатели или познаници кога предавањата по молитвата ќе завршат. Ова обично се прави на начин каде што радикализираните млади луѓе се обидуваат да вклучат друго младо момче во теолошки расправи, но бидејќи неговото знаење на религијата е послабо од нивното, тој често чувствува дека ги губи овие дебати со радикализираните младинци.

Официјалниот број на македонски државјани во Сирија според ИВЗ во 2016 година е 140, но се верува дека не секој од нив е приклучен кон ИСИС или се бори на вистинското бојно поле.³⁹

Според ИВЗ, само 20 од нив се странски борци. По полициската операција "Келија" никој од Македонија не отпатувал во Сирија или Ирак. Сепак, можеме да ја забележиме разликата помеѓу бројот на странски борци дадени од страна на Исламската верска заедница и бројките обезбедени од страна на безбедносните институции во Македонија.

Според ИВЗ, бројките дадени од страна на државата можат да бидат повисоки бидејќи постои тенденција ова прашање да се политизира и често да се злоупотребува против етничките Албанци во обидот да се прикаже верскиот екстремизам само како албански проблем.

Ова ќе им наштети на јавниот имиџ на Албанците, покажувајќи ги како проблематични и склони кон тероризмот.

Од друга страна, тврдењето на верската заедница, дека во овој миг само 20 од оние кои отпатувале во Сирија и Ирак се борци, покажува тенденција на намалување на бројките. Ова може да сугерира на крвките односи кои државните органи ги имаат со ИВЗ и како такви ја ослабуваат можноста за издржана борба против пропагандата на ИСИС. Ниската доверба меѓу Исламската верска заедница дополнително беше отежната кога во мај минатата година канцелариите на ИВЗ беа под вооружена опсада цели 14 дена. За ова, ИВЗ ги обвини властите за недејствување против вооружените напаѓачи и покрај тоа што официјално и јавно ги повикаа да го сторат тоа. Како резултат на тоа вработените на ИВЗ беа принудени да го напуштат седиштето на неколку недели.

10. Можности за реинтеграција и ресоцијализација на повратници од странски боишта

Еден од најголемите предизвици со појавата на странските борци е што да се прави со овие лица кога тие ќе одлучат да се вратат дома. Стравувањата дека овие лица

39 Metodieva_Returnees_Western_Balkans_Stratpol_FINAL

претставуваат закана за општеството пораснаа по нападите спроведени од страна на поранешни странски борци, како што беше нападот врз еврејскиот музеј во Брисел на 24-ти мај 2014 година, спроведен од страна на француски државјанин кој минал една година борејќи се во Сирија.

Една од главните потешкотии со оваа тема е фактот дека тоа го поларизира општеството во целина. Постојат такви кои веруваат дека поранешните странски борци не можат да бидат реинтегрирани во општеството, па дури и повикуваат на забрана за нивни влез во земјата.

Спротивно на тоа, постојат и оние кои веруваат дека овие лица можат целосно да бидат реинтегрирани во општеството. Бројот на поранешни странски борци и насилни екстремисти кои се враќаат во Македонија е во пораст, со тоа што бројот е 150 лица до јули 2016 година. Поради тешкотијата на прибирање докази за индивидуите кои патувале во Сирија, она што на пример би можело да се користи на суд е често ограничено. Како резултат на тоа, обвинителството не секогаш може да поднесе тужба, или понекогаш, обвиненијата се отфрлаат заради отсуство на силни докази.

Процесот на ресоцијализација и реинтеграција нуди алтернативна опција за оние лица кои не можат да бидат кривично гонети, но се уште се сметаат за опасност да бидат насилни екстремисти.

Покрај тоа, овој процес е важен не само за луѓето кои не можат да бидат кривично гонети, туку и за луѓето кои се осудени на затворска казна. Овие лица може да се обидат да ги шират своите насилни идеи во затвор, и се уште можат да претставуваат закана кога тие на крајот го напуштат затворот.

Ресоцијализација може да се опише како "намерна, планирана интервенција, која има за цел да ги промени карактеристиките на сторителот (ставови, когнитивни вештини и процеси, личностно или менталното здравје, и социјални, образовни или стручни вештини) за кои се верува дека се причина за криминалното однесување на поединецот, со намера да се намалат шансите да поединецот повторно ќе стори кривично дело".

Програмите за ресоцијализација и реинтеграција повлекуваат и когнитивен елемент (промена на верувања и ставови, често се нарекува како де-радикализација) и елемент

на однесувањето (прекинување на насилни активности, често нарекувано како исклучување - desengagement).

Лицата кои се исклучуваат (desengaged) можеби ќе се откажат од патот на насилството, но се уште ги задржуваат нивните верувања.

Програмите за ресоцијализација имаат за цел да ја олеснат транзицијата на поединецот, назад во општеството. Успешните програми мора да комбинираат решавање на различните ставови, однесувањето и општествените врски на многу креативни начини.

Екстремистичките групи се важни за поединците во многу области, како што се формирањето на идентитетот, градење на заедница, возбудата поради припадност кон една повисока цел, чувството на безбедност и друго.

Кога станува збор за јавната расправа за ресоцијализација на странските борци, важно е да се напомене дека во парламентарните дебати во Република Македонија пред донесувањето на правните инструменти за борба против феноменот на странски борци, некои од пратениците беа скептични во врска со можноста странските борци да бидат во можност да се вратат во нормален живот во македонското општество.

Во овој миг во Македонија не постои активна програма за ресоцијализација и реинтеграција на странските борци кои се вратија и ќе се враќаат во иднина.

Досега македонските власти осудија 12 лица за приклучување кон странски паравоени организации или за финансирање и регрутирање за овие организации.

Овие лица несомнено ќе дојдат во контакт со општата затворска популација, која веќе е повеќе од подложна на радикални идеи, и, најверојатно, ќе се обидат да им се доближат и да ги шират своите идеи. Управата за безбедност и контраразузнавање во неколку наврати им помага на затворските власти во развојот на посебен затворски режим за екстремистите. Со овој режим, УБК се надева дека ќе ја спречи радикализацијата на повеќе затвореници.

Недостатокот на програми за ресоцијализација и реинтеграција на странски борци повратници во Македонија, исто така, се споменува во Извештајот за тероризмот за 2015 година на Стејт Департментот на САД.

Дополнителна загриженост е фактот дека затворите во Македонија не нудат никакви програми за рехабилитација на општата затворска популација, што ќе биде уште поголем предизвик за нив за да создадат програма за рехабилитација на екстремистите. Во почетокот на 2015 година, имаше обид од страна на Исламската верска заедница да воведат програма со која ќе ја поддржат борбата против социјалната стигма со која поранешните странски борци, а особено нивните семејства, се соочуваат. Проектот беше наречен СТОП-РАД Тер, кој покрај главниот дел, кој беше фокусиран на спротивставувањето на радикализацијата, овој проект имаше за цел да обезбеди помош за семејствата на странските борци во Македонија.

Кога станува збор за делот од проектот кој се осврнува на ресоцијализацијата и реинтеграцијата, по откривање многу семејства кои ја загубиле поддршката од нивниот главен хранител на семејството (со оглед на фактот дека најчесто мажи се приклучуваат на ИСИС или Ал Нусра), проектот имаше замисла да се фокусира на обезбедување хуманитарна помош за овие семејства, како што се основните потреби, храна и хигиенски производи.

Втората цел на проектот беше да се одговори на проблемот што семејствата на странските борци често се осудени од општеството.

Тие се соочуваат со стигматизација при вработувањето во приватниот сектор, каде што приватните компании одбиваат да ги вработуваат овие лица поради стравување од проблеми со државните органи, бидејќи тие веруваат дека со вработување на лице кое има член на семејството во Сирија и во Ирак, тие ќе станат потенцијална цел за разузнавачките служби кои ќе претпоставуваат дека тие имаат врски со, или ги поддржуваат екстремистичките групи.

Понекогаш социјалната стигма се однесува околу загриженоста дека некои од членовите на семејствата оставени назад може да се радикализираат, па многу семејства страдаат од оваа предрасуда, иако обично тие истите не се радикализирани. Многу членови на засегнатите семејства се имаат изјаснето јавно против оваа предрасуда повеќе пати.

Друго прашање со кое предлог-проектот на ИВЗ се обиде да се справи е психолошката состојба на семејствата на странските борци.

Овие семејства имаат потреба од психолошка поддршка од професионалци, бидејќи некои од нив можеби ги загубиле нивните членови од семејството во Сирија и Ирак, а некои од нив живеат во постојан страв од она што може да се случи со нивните најблиски кои се имаат радикализирано и се приклучиле на екстремистичките групи.

Покрај стравот и другите здравствени проблеми со кои тие би можеле да се соочат како што се депресијата и анксиозноста, заканата дека овие семејства се уште може да бидат цел од страна на потенцијалните регрутери е многу висока. Оваа закана се зголемува, особено кога овие семејства имаат повеќе машки членови на борбена возраст. Опасноста дека и другите мажи од семејството, на пример родителите или пак браќата, би можеле да се радикализираат е многу висока, бидејќи нивните роднини кои се веќе во Сирија или Ирак би можеле да се обидат да ги убедат да им се придружат.

Радикализација на членовите на семејството, како што се браќата, е честа појава. Има многу познати примери на напади, како што се нападите во Париз, нападите на Бостонскиот маратон и многу други кои биле извршени од браќа.

Другата димензија на радикализација е кога едниот брачен другар го радикализира другиот, како на пример во случаи кога едниот партнер е во Сирија и го повикува другиот партнер да се придружи, и во овие случаи тие обично дури и ги носат и децата со нив. Во Македонија има информации за три семејства каде што татковците ги зедаа своите семејства со нив, вклучително и децата.

Со цел да се опремаат овие семејства со потребните контра нарации и механизми за справување околу проблемот на радикализиран член на семејството, потребни се силни програми за дерадикализација. Досега, во Македонија, проектот на ИВЗ се однесуваше само на прашањето на членовите на семејството оставено зад себе, но не ги вклучуваше вратените странски борци во Македонија. Во Законот кој го криминализира учеството во странски војни за граѓаните на Македонија, македонската влада експлицитно забранува секаков контакт со поранешните странски борци, и секој контакт кој не е пријавен на државните органи, ќе може да се гледа како чин на соучесништво и би го инкриминирало лицето.

Затоа, дури и ИВЗ во изминатите неколку години се соочуваше со тешкотии во извршувањето на активности за ефикасна дерадикализација. Тие се соочуваат со ситуација во која поранешните странски борци се туркаат уште повеќе на маргините на

општеството, или со тоа што се изолирани во целост или со тоа што се кријат поради законските ограничувања на нивните пријатели и семејства, кои не се во можност слободно да ги контактираат.

Ова несомнено има влијание во откривањето на тие лица и процената на нивното влијание во понатамошната радикализација на другите.

Проектот на ИВЗ немаше институционална поддршка и не успеа да обезбеди финансиски средства за негово спроведување. Иако претседателот во својот годишен претседателски говор ги повика сите институции да обезбедат поддршка за ИВЗ во борбата против оваа појава, досега не е идентификуван некој конкретен исчекор.

Стратегијата на Македонија за борба против тероризмот, донесена на 15 Март 2016 година, во мали делови исто така ги опфаќа превентивните активности и можностите за програми за дерадикализација.

11. Како соседните земји се справуваат со појавата на учество на нивни граѓани на странските боишта

11.1. Активностите на Босна и Херцеговина за борба против приклучувањето во странска војска

Босна и Херцеговина избра мулти-институционален пристап за справување со феноменот на насилниот екстремизам, кој може да се види во планираните активности во стратегијата на Босна и Херцеговина.

За секоја активност, институцијата која е одговорна за вршење на дејноста, е исто така предодредена. Сепак, ова не е случај со македонската стратегија, која се уште гледа на странските борци како нешто што во главно треба да биде згрижено од страна на безбедносниот апарат како што се Министерството за внатрешни работи, Министерството за одбрана, Агенцијата за разузнавање и Управата за безбедност и контраразузнавање.

Босна и Херцеговина во својата стратегија предвидува следењето на спроведувањето на стратегијата да биде спроведено преку надзорно тело што ќе биде формирано специјално за оваа намена.

Ова тело обезбедува координиран пристап во исполнувањето на стратешките цели. Од друга страна, во Македонија, стратегијата за Спротивставување на тероризмот не ја предвидува потребата за дополнително тело за следење/проценување кое ќе ја оценува

работата на институциите надлежни за имплементација, а како резултат на ова, улогата на координатор на спротивставување на насилниот екстремизам завршува со преземање на двострука улога како на имплементатор така и на евалуатор истовремено.

11.2 Активности на Косово за борба против приклучувањето во странска војска

Косово ја изготви својата стратегија за повратниците од странски војски во соработка со сите релевантни чинители во косовското општество, од верските лидери и безбедносните институции, до граѓански организации кои се занимаваат со прашањата на безбедноста и спротивставување на насилниот екстремизам. Сите овие чинители учествуваа уште од најраната фаза на развивање на стратегијата за спротивставување на насилниот екстремизам до развивањето на самата финалната верзија, која беше одобрена од страна на Владата на Република Косово во 2015 година.

Специфичен елемент на Косовската стратегија е тоа што е инклузивна кон различните верски заедници. Па така соработката и координацијата со верските заедници и кредибилните имами од Косово е приоритет во методологијата, активностите и имплементацијата на стратегијата.

Таквиот интегративен пристап, со вклучување на директните учесници како и верските тела во спроведувањето на стратегиите за повратниците од странски војски може да додаде значителна дополнителна вредност во остварувањето на стратешките резултати. Главните органи задолжени за спроведување на стратегијата за повратниците од странски војски во Косово назначени се да бидат Министерствата за образование, за труд и социјална политика, Министерството за внатрешни работи, Министерството за правда и координаторот за повратниците од странски војски од Владата на Косово, како дел на една агенција која е во состав на самата влада. Косовскиот совет за безбедност, заедно со координаторот за повратниците од странски војски, кој во исто време е и политички советник на премиерот се одговорни за планирање на активностите, заедничко финансирање на дополнителни средства, и одржување донаторски конференции со цел постигнување на максимална реализација на своите цели и активности.

Советот за безбедност на Косово има дополнителна улога во следењето и евалуацијата на стратегијата, при што ја оценува работата на сите други органи за имплементација.

Косовскиот координатор за повратниците од странски војски исто така ја организираше работата на техничката работна група која ја изготви стратегијата. Исто

така, има улога постојано да ја информира јавноста за напредокот во борбата против насилниот екстремизам во Косово, да одржува активна комуникација со новинарите, средби со претставници од граѓанските организации и да учествува во дебати, конференции и слично.

Министерот за внатрешни работи на Косово, како дел од програмата на владата за повратниците од странски војски, ги има посетено сите општини во Косово, а учествуваше и на тркалезни маси организирани во речиси секој град на Косово, со цел да се поддржат локалните власти во спротивставувањето на овој феномен, помагајќи им да се создадат контранарации потребни за подигање на свеста. Посетите од ваков висок профил ги охрабруваат локалните власти и полицијата да дејствуваат проактивно во спречувањето и откривањето на раните знаци на радикализација и истовремено ги подобруваат повратниците од странски војски активностите на локално ниво.

Во Косово властите вршат информативен разговор со лица кои се враќаат од Сирија и, зависно од наодите одлучуваат како да се продолжи. Во случаи каде што луѓе се приклучиле кон умерените групи, одлучено е да, бидејќи тие не претставуваат опасност за Косово и немаат намера да се вратат назад на фронтот, затворската казна биде заменета со следење на поединецот.

По првичната фаза од стратегијата за повратниците од странски војски која се спроведува на територијата на Косово, косовските власти планираат да ги разгледат можностите за проширување на регионалната соработка, во смисла на тоа како соседните земји би можеле да помогнат или би можело да бидат помогнати, или како тие би можеле да научат преку заедничка работа кон развој на поефикасни мерки против повратниците од странски војски.

Еден од истражувачките наоди упатува на тоа дека се забележани радикални групи во поголем број кои најчесто оперираат во пограничните градови и села. И покрај тоа, досега не е идентификувана воспоставена високо организирана шема каде што странски борци заеднички работат на организирање напади или регрутирање.

Досега немаше заедничка македонско-косовска полициска операција против потенцијална група за регрутирање. Во една анкета спроведена во Косово, 57 отсто од испитаниците од муслиманска вероисповед изјавиле дека и веруваат на Исламската заедница на Косово.

Во меѓувреме, главните аргументи во 2014 година за тоа зошто испитаниците беа помалку наклонети кон своите верски институции се поврзани со нивната неспособност за спречување на навлегувањето на екстремистичките движења во Косово. Според испитаниците, институциите користат одредена религија за целите на одредена политичка агенда.

Со појавата на насилниот екстремизам, бројот на оние кои ги критикуваат верските институции се зголеми за разлика од претходно кога граѓаните немаа храброст да го предизвикаат авторитетот на верските установи.

Почнувајќи од април 2015 година, парламентот на Косово усвои закон со кој им се забранува на граѓаните на Косово да учествуваат во странски војни, како дел од странски војски, полиција или паравоени формации. Беше утврдено дека лицата прогласени за виновни за овие злосторства ќе бидат казнети со затвор до петнаесет години и ќе им биде одземено државјанството.

До јануари 2015 година, биле уапсени околу осумдесет наводни екстремисти осомничени за борби во Ирак и Сирија или за регрутирање на странски борци во Косово.

Важно е да се напомене дека ова беше една од најголемите полициски акции во регионот против насилниот екстремизам. Сепак, акцијата беше ставена под знак прашање од страна на локалното население, бидејќи властите ослободија 60% од приведените по судењето, или поради неможноста ефикасно да ги гонат или обработат доказите и да покренат обвиненија за делата за кои беа товарени.

Исламската верска заедница (ИВЗ) во Косово нема контрола врз сите џамии и ова може да биде доста проблематично, бидејќи екстремистичката пропаганда може се уште да се шири меѓу посетителите на овие џамии, и кога тоа се случува во руралните области кадешто локалните жители ги имаат само оние џамии за посета, тоа ја прави уште потешка можноста да се допре до тие заедници со контра-пораки. Според косовската невладина организација КИПРЕД, владиниот одговор на феноменот на радикализација во Косово е доста задоцнет.

Уште од 2006 година, некои имами почнаа да промовираат радикални идеологии во Косово. Овие имами никогаш не одговараа. Друг проблем кој можеби придонесе кон закаснетиот одговор е тоа дека на Косово и недостигааше разузнувачка агенција до 2009 година. Меѓународната администрација често пати беше напаѓана (во тоа време) дека не споделува доволно информации со косовската полиција.

Прашање кое често се покренува е степенот на изложеност на луѓето на радикална пропаганда. Иако работењето на полицијата се покажа како успешно во однос на одвратувањето на приклучување на повеќе странски борци за нивно приклучување на екстремистичките групи во Сирија и во Ирак, се верува дека екстремистичките регрутери можеби само го промениле нивниот начин на работење.

Официјалните власти и граѓанските организации во Косово и Албанија изјавуваат дека никој не им се придружил на ИСИС веќе подолго од една година. Сепак, првиот бран на странски војници повратници стигна во земјите од Западен Балкан.

Според анкетата на Косово, над 51% сметаат дека странските борци повратници претставуваат закана, бидејќи тие се враќаат од бојни полиња и нивното ниво на радикализација не е познато.

Ниту се знае дали тие се зажалиле што се им приклучиле на ИСИС или пак кој е нивниот мотив за враќање. Според експертите за СЕНЕ во Косово, колку повеќе следбеници овие насилни идеологии имаат, до толку поопасни ќе бидат.

Овие групи ќе се фокусираат на консолидација и подобра организација, додека истовремено се уште недостигаат програми за дерадикализација во Косово и во регионот, а со тоа и оставајќи простор за радикализацијата да цвета.

Клучните лекции кои доаѓаат од регионот се дека секој обид за решавање на прашањето на насилниот екстремизам мора да биде надополнет со вклучување на локалните заедници и преку поширока јавна дебата во врска со ова прашање.

Косово е пример за имање добро развиено медиумско покривање за ова прашање, како и бројни телевизиски дебати одржани со експертите, верските лидери и државните институции кои разговараат за прашањето на странски борци и насилниот екстремизам.

Граѓанското општество во Косово ги наоѓа корените на радикалните идеологии назад кај Сиријците/Авганистанците/Јеменците, или кај други лица со европски пасоши кои дојдоа заедно со хуманитарните организации во повоениот период и понудија финансиска помош, или различни курсеви, кои честопати вклучуваа верски предавања кои се залагаа за построго практикување на Исламот.

Друг проблем кој може да има негативни импликации во однос на кредибилитетот на ИВЗ во Косово помеѓу своите верници е тоа дека оваа институција работи во главно со готовина (кеш), што создава дополнителен јаз во обезбедувањето на одговорност и отвора сомнеж за тоа како всушност се користат овие пари. Покрај тоа, фактот дека не

постои посебен закон кој го регулира функционирањето на религиозните институции во Косово, исто така придонесува за одредени недоследности дека екстремистичките регрутери можеби само го промениле нивниот начин на работење.

11.3. Активности на Албанија во борбата против приклучувањето во странска војска

Со албанската криминализација на феноменот на приклучување во странски војни е предвидено за албанските граѓани кои учествуваат во воен конфликт во странство да бидат осудени на повеќе од десет години затвор. Феноменот на странски војници се смета дека е последица на една покомплексна појава на радикализација.

Истражувањата на Институтот за демократија и медијација од Албанија имаат идентификувани осум жариштата за радикализација во Албанија, а дел од нив се наоѓаат и во пограничните области со Македонија и Косово.

Сепак, истражувањата спроведени од оваа организација не можеа да дојдат до заклучок за постоење на силни влијанија за насилен екстремизам од страна на соседните земји. Сепак, како и во Косово, не може да се идентификува јасна шема на голема прекугранична организација помеѓу радикалните имами или регрутерите помеѓу Македонија и Албанија.

Албанската исламска заедница има направено доста позитивни исчекори во изминатите 20 години. Сепак, се уште постојат бројни предизвици со кои се соочува, започнувајќи со враќањето на имотите и малата финансиска моќ како и капацитетите и вештините на локалните имами за конфронтирање на радикализмот и насилниот екстремизам. Исто така во позадината постои “борба за превласт” во круговите на Албанската исламска заедница што предизвикува затегнати односи помеѓу оние високо во хиерархијата и локалните имами.

Странските борци повратници се вратија во Албанија во главно пред донесувањето на законот со кој се криминализира учеството во странски конфликти, но се верува дека се уште има случаи на странски борци, кои се враќаат во Албанија и по измените во Кривичниот законик.

Сепак, никој во Албанија не е се уште официјално осуден за учество во странски војни, бидејќи повеќето од странските борци заминале во Сирија пред криминализацијата на учеството во странски војни, додека деветте уапсени лица, меѓу кои и двајца самопрогласени имами, беа осудени за олеснување и финансирање на

регрутирање на терористи, но ниту еден од нив не беше осуден за учество во странски војни.

Првичниот одговор на насилниот екстремизам во Албанија беше со концентрирањето на сите напори во безбедносниот апаратус, но како што оваа

појава еволуираше, безбедносните институции во Албанија го променија нивниот пристап, што можеше да се види со нивното отворање и до граѓанските организации и овозможувањето на нивното вклучување во многу активности поврзани со СНЕ. Се верува дека 70% од странските борци од Албанија се вратиле во рок од три месеци откако заминале, поради разочарувања од ветеното кон нив и она со што тие се соочиле кога пристигнале таму. Понатака се смета дека ИСИС има доста ограничено влијание во Албанија бидејќи улогата на семејствата е доста голема, а имамите кои шират пропаганда беа рано јавно именувани и јавно осудени за нивните постапки.

Недостатокот од јавни трибини на тема на насилниот екстремизам како што е примерот со Македонија, им овозможува на сомнителни имами да го зајакнат своето влијание и да продолжат да ги шират своите штетни пораки и култивираат потенцијални екстремисти.

ТРЕТИ ДЕЛ – НАЧИНИ ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА РИЗИКОТ ОД БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМИ СОЗДАДЕНИ ОД ПОРАНЕШНИ УЧЕСНИЦИ ВО СТРАНСКИ ВОЈСКИ

1. Неутрализирање на ризикот од враќање на учесниците во странските војски во Република Македонија

Прашањето на странските борци не е нов феномен за Македонија. Македонските граѓани се приклучувале и бореле во странски војни во последните неколку децении, иако во многу мал број. Постојат случаи на поединци кои се приклучиле на групи кои се бореле во Босна и Херцеговина, Авганистан и Пакистан.

Последниот бран на странски борци, кој започна на крајот на 2011-та година со конфликтот во Сирија добива на интензитет, и е најмасовниот бран во поновата историја.

Десетици илјади борци од целиот свет се приклучија кон различни фракции во војната во Сирија и Ирак. Македонија и земјите од Западен Балкан, исто така беа погодени од овој феномен. Има 86 борци кои веќе се вратиле во Македонија од конфликтот во Сирија и во Ирак. 11 лица се осудени на затвор, благодарение на Операција Келија 1, а дополнителни 4 лица се уапсени во операцијата Келија 2 која се спроведе на 9 јули 2016.⁴⁰

Повеќе од стотина лица од Македонија се уште во Сирија и Ирак или биле убиени во борбите. Важно е да се забележи дека во Македонија уште од првата полициска

40 Metodieva_Returnees_Western_Balkans_Stratpol_FINAL

операција „Келија“, бројот на македонските граѓани кои се приклучиле кон ИСИС или други формации во Сирија и во Ирак драматично опадна.

Сепак, ова не значи дека екстремистичките идеи не престанаа да циркулираат. Многу е веројатно дека, како резултат на владините мерки за сузбивање на регрутирањето за странски групи, екстремистите се затскриени, и/или веќе почнале да патуваат кон Сирија и Ирак многу повнимателно или едноставно се рефокусирани кон зајакнување на нивната домашна поддршка.

Стратегијата на Македонија претежно се фокусира на извршната и судската власт, со малку, до речиси никакво ангажирање. Македонските власти гледаат на ова прашање во главно од гледна точка на спроведување на законот. Тоа се докажува со фактот дека не постои посебна стратегија за СНЕ, туку СНЕ се гледа како дел од пошироката стратегија за борба против тероризмот.

Спречувањето на насилниот екстремизам бара стратегија на инволвирање на локалните заедници и поширок спектар на општествени чинители во целиот процес бидејќи тие можат да одиграат клучна улога во препознавањето и борбата против насилниот екстремизам. Пред се, ова им се случува во нивните населби, на луѓе кои се нивни роднини, нивни пријатели и луѓе што ги познаваат.

Затоа е неопходно да им се овозможи на заедниците да се опремаат со алатки и вештини, како би можеле да се справат со оваа закана. Друга загриженост е процесот на ресоцијализација и реинтегрирање на насилните екстремисти и странски борци. Во моментот во Македонија не постои активна програма за ресоцијализација и реинтеграција на странските борци кои се вратиле и кои би можеле, поради недостатокот на програми, во иднина да се вратат на бојното поле.

Лицата кои биле осудени на казна затвор врз основа на насилниот екстремизам ќе бидат во контакт со општата затворска популација, која веќе е поранлива за радикални идеи отколку општата популација, и, најверојатно, ќе се обидат да им се доближат и да ги шират своите идеи.

Насилниот екстремизам е глобален феномен и како таков тоа е закана не само за Македонија, туку и за другите земји од Западен Балкан и Европа. Поради глобалната природа на феноменот, не е возможно за една земја да го реши сама.

Затоа од суштинско значење е за да са има цврста соработка за ова прашање, особено меѓу земјите од Западен Балкан. Охрабрувачки е тоа што владите од регионот го

сфатија ова и работат на подобрување на соработката, кога станува збор за прашања на СНЕ.

2. Профилирање на потенцијалните учесници во странски војски заради превенирање на безбедносните ризици

Опасноста за современиот свет од анализираната појава е евидентна, реална и континуирана. Не постои место на земјината топка од каде не потекнуваат странските борци кои се борат во Сирија и Ирак. Различни се обележјата на овие лица наспроти нивната унифицирана цел – да им помогнаат на своите браќа по вера.⁴¹

Науката сеуште ги истражува анатомијата на деструктивноста на овие лица и нивната феноменологија. За комплементарна дефиниција сеуште не може да стане збор. Постојат дивергентни парадигми за оваа состојба. Оттука, може да се наведе дека полесна методолошка постапка е да се навлезе во суштината на природата на лицата кои се одлучуваат на ваков чекор.

Современите средства за комуникација, кои се дел од секојдневието на младата популација и овозможуваат брза конекција и лесна достапност до информации, во овој случај се користат како инструмент за радикализирање и придобивање нови приврзаници. Преку постирање текстови, фотографии и видеоклипови на online форматите значително се забрзува и засилува процесот на радикализација.

Во минатото, овој безбедносен проблем претставуваше интерес пред се на безбедносно - разузнавачките служби, кои по својата природа се занимаваат со последиците, но не и со причините за радикализација. Искуствата покажаа дека репресијата не е единственото решение. Растечкиот тренд на овој феномен и предизвикот за навремено попречување и превенирање, ја нагласија потребата од зголемен и сеопфатен ангажман на општествената заедница.

Стратегијата за одбрана на Република Македонија е документ кој дава стратегиски насоки за развојот и функционирањето на системот за одбрана на Република Македонија.

Во дел II од Стратегијата е наведено дека денешниот свет се карактеризира со брзи, комплексни и динамични промени и се соочува со нови асиметрични закани и ризици

41

Paul Wilkinson, *Terrorism versus democracy: The liberal state response*, Second Edition, 2006

кои се во пораст како: тероризмот, транснационалниот организиран криминал, војна од четврта генерација, пролиферација на оружје за масовно уништување, верски радикализам и екстремизам, илегална миграција, нестабилни и нефункционални држави и компјутерски (сајбер) напади.

Во точка 5 од овој дел покрај останатите видови закани и ризици по националната безбедност за Република Македонија посебно се набројува и тероризмот, со кој се загрозуваат мирот, безбедноста, интересите на земјата и на светот, а претставува и реална закана за персоналниот распоред во меѓународните мисии.⁴²

Следен базичен документ на Република Македонија во областа на безбедноста и одбраната претставува Националната концепција за безбедност и одбрана.⁴³ Таа се заснова врз проценката за меѓународното опкружување и положба на Република Македонија, загрозувањата по нејзината безбедност и врз таа основа усогласените цели и насоки за водење на националната безбедносна политика.

Во точка 3 од овој документ се наведени безбедносните ризици и опасности. Иако на долг рок, не постои опасност од конвенционална војна во Европа, распаѓањето на биполарниот свет, рецидивите и последиците од распаѓањето на одделни поранешни социјалистички држави, негативните последици од глобализацијата, националната, верската, големодржавната и територијалната конфронтација се потенцијални и реални ризици и опасности кои можат да доведат до кризи и конфликти.

Во ризици и опасности по безбедноста на Република Македонија покрај останатите во овој документ се наведуваат и облиците и активностите сврзани со меѓународниот тероризам, организираниот криминал, нелегалната миграција, нелегалната трговија со дрога, оружје, луѓе, стратегиските и материјалите за двојна употреба, како и последиците од употребата на средства за масовно уништување.

42

Metodieva_Returnees_Western_Balkans_Stratpol_FINAL

43 Metodieva_Returnees_Western_Balkans_Stratpol_FINAL

ЧЕТВРТИ ДЕЛ-РИЗИК ФАКТОРИ ОД СТРАНСКАТЕ БОРЦИ ЗА БАЛКАНОТ

1.Ризик фактори за Балканот

1.1 Босна

Шест дена во неделата Ибрахим Делиќ живее во мало село Бочиња во централна Босна и се грижи за своите овци. Меѓутоа, понеделник, тој патува во Сараево за да се соочи со судење поради обвинението дека се борел во Сирија.

Делиќ е еден од околу 200 босански муслимани, сите членови на заедницата Салафи, кои отпатувале во Сирија и Ирак од 2012 година. Повеќето се верува дека се бореле со цихадистички групи, вклучително Исламската држава, ИСИС и подружницата на Ал Каеда-Ал Нусра.

Според босанската Државна агенција за истраги и заштита, СИПА, најмалку 30 се убиени во конфликтите, а 50 се вратија дома, меѓу кои и Делиќ.

Откако беше дестинација за странските борци во текот на 1990-тите, Босна стана значајна земја на потекло за цихадистите, особено со оглед на релативно малата популација од околу 3,8 милиони.

"До средината на 2013 година, немавме идеја дека луѓето одат или планираат да одат, само што дознавме дека одеднаш околу 100 заминале", вели Горан Ковачевиќ, професор на факултетот за криминални науки во Сараевскиот универзитет.

Со оглед на степенот на проблемот стана јасен, Босна го усвои реформите во законот во јуни 2014 година, создавајќи голем број нови кривични дела, вклучително и "ангажирање во странска воена, паравоена или пара-полициска единица".

Новите закони се применуваат ретроактивно, затоа Делиќ и другите кои се обвинети за воени злосторства во Сирија и Ирак од 2012 година, сега се судат. Многумина се лути

што им се суди за престапи кои не постоеле во времето кога заминале на Блискиот Исток.

Босанските безбедносни и полициски агенции ги сметаат сите повратници од Сирија и Ирак како потенцијално опасни.

Во февруари, босанскиот министер за безбедност, Драган Мектиќ, го потврди осомничениот повратник борци од Сирија и Ирак се под надзор бидејќи претставуваат "најголема закана за безбедноста". Тој, исто така, рече дека 67 налози за апсење, вклучувајќи и две црвени известувања на Интерпол, се издадени за Босанците за кои се верува дека се борат во Сирија и Ирак.

Дали макроекономските фактори поврзани со невработеноста - на 63 проценти меѓу младите луѓе и 27 проценти од вкупното население - економските тензии и сеќавањата за остар етнички конфликт во минатото придонесуваат за успехот на дихадизмот во Босна? Наводниот позитивен одговор бара емпириски докази, но дури и без него, постои очигледна непробојна херметичка мрежа во заедниците, отуѓена од босанската држава и општеството во целина.

"Зборуваме за села каде што децата повеќе не одат во јавните училишта, туку се залагаат за приватно школување во согласност со наставната програма на Јордан", неодамна изјави Игор Голијанин, безбедносен претставник во Сараево. "Ние зборуваме за насилство склони луѓе кои комуницираат користење на тајни кодови во видео игри. Зборуваме за прикривање: она што порано било препознато како тренинг-камп денес исчезнува под наслов на невладина организација".

Според последните податоци, во Босна на крајот на 2016 година се сметани 64 вакви радикализирани заедници. Многумина укажуваат дека настаните во Босна во деведесеттите години биле пресвртница во развојот на модерниот дихадизам. Во Авганистан, САД и муџахедините имале заеднички непријател - Советскиот Сојуз - и биле, со силата на околностите, сојузници. Сепак, Босна, особено по српските злосторства, стана честа причина за дихадистите од целиот свет - финансиски поддржани од богатите земји како Саудиска Арабија и Иран. Тоа беше во Босна, каде што застапа на Запад, што го создаде современиот дихадистички наратив - имено, борбата на исламот против западната доминација.

Голем број аналитичари ја обвинуваат оваа ситуација за Дејтонскиот мировен договор, губејќи го предвид фактот дека тој беше насочен повеќе кон запирање на

крвопролевањето отколку градењето земја која ќе се спротивстави на радикалниот ислам. Денес, Босна и Херцеговина е жртва на терористички напади, кои редовно ја тресат земјата.

Ова води многу на претпоставката дека Босна би можела да стане европска база за борците на ИСИС, особено по серијата воени порази во Сирија и во Ирак. Доказ за зголемениот интерес во Босна може да се види во светлината на фактот дека во септември 2016 година кварталниот весник на калифат, Рим - веројатно да се повика на идејата за падот на Римската империја - беше објавен на босански јазик.

Според студијата на Атлантската иницијатива, која е најточна студија за босанските борци на ИСИС, до 2015 година тие би можеле да бидат поделени во две групи, предводени од различни мотиви: "Изгледа дека постојат два основни мотивации поврзани со две различни генерации на волонтери . Првиот вклучува поранешни припадници или лица блиски до единицата Ел-Муџахид од војната во Босна 1992-1995 година во Босна - повеќето од нив се во средината и кон крајот на 40-тите години. Вториот е составен од "родени повторно" исламисти и преобратени во исламот, главно во доцните тинејџерски години и раните 20-ти години. Додека првата група ја гледа војната во Сирија и Ирак како продолжение на џихадот за кој сметаат дека беше прерано прекината во 1995 година со Дејтонскиот мировен договор, втората група е главно управувана од адреналин и потрага по самооценување, самопочит, група припадност и цел. "

Додавањето кон ова, според ставовите на авторите, е силна ерозија на социо-културните вредности и норми специфични за босанското постконфликтно општество каде идеологиите на насилство честопати се сметаат за единствена мерка на самоафирмација и заштита. Владата прави значителни напори да се справи и со процесот на радикализација и предизвиците што ги поставуваат враќањето на џихадистите, кои би можеле да донесат радикална исламистичка идеологија и да ја загрозат националната безбедност.

Со цел да се справи со овие предизвици, Парламентот во 2014 година усвои закон со кој сериозно се казнува (затвор до десет години) учество во терористички групи во странство или регрутација на луѓе. Во април 2015 година, четири лица беа осудени според овој нов закон. На состанокот во Бања Лука на 12-ти декември 2016 година, босанските и српските безбедносни служби планираа дополнителен сет на мерки:

вклучување на невладините организации во проекти за де-радикализација и идентификување на мотивацијата на борците; работи со радикализирани муслимански заедници кои живеат изолирано од босанското општество; и работејќи со оние осудени и отслужувани затворски казни (околу 12 лица досега).

Официјалните водачи на муслиманската заедница во Босна постојано го изразија силно негативниот став кон радикалниот ислам, како и нивната подготвеност за соработка со властите во борбата против него.

1.2 Косово

Малку беше познато за косовските цихадистички борци до летото 2014 година, кога безбедносните служби одеднаш уапсија десетици осомничени терористи, вклучително и неколку имами. Од тогаш, повеќе од 100 локации низ целата земја се ранети.

Малкумина беа свесни за тоа колку етнички албански Косовари се верува дека се борат со Исламска држава, ИСИС или со Ал Касда-партнер Ал Нусра во Сирија и Ирак. Владата во ноември минатата година објави дека околу 300 Косовари се борат со групи на цихади или живеат под територија под контрола на ИСИС.

Истиот месец, премиерот Иса Мустафа и претставници на безбедноста објавија "состојба на алармирање" врз основа на кои Косово се соочува со "реални ризици поврзани со тероризмот". Тие одбија да дадат дополнителни детали за сериозноста на закана, но потврди дека е директно поврзана со исламскиот екстремизам.

Три месеци подоцна, Мустафа им рече на учесниците на безбедносната конференција во Приштина дека бројот на косовските борци во Сирија и Ирак "се намалил на помалку од 70".

Пред блоковите за високи блокови на социјалистите, Бил Клинтон ги бранови косовските граѓани. Косовските Албанци ја изградиле статуата во главниот град Приштина, во знак на благодарност за бомбардирањето на тогашната Југославија од страна на НАТО во 1999 година, што неколку години подоцна доведе до независност.

Американските и албанските знамиња фрлаат еден до друг на покривите. Во ниту една друга муслиманска земја во светот САД не се популарни како овде на Косово. На плоштадот пред статуата, млади жени стојат наоколу во нивните здолништа и шалови на главата.

Ова е еден аспект на младата држава. Другата е само неколку метри подалеку во џамијата на задниот дел. Пред зградата се двајца мажи со долго бради кои луто реагираат на нашата камера: "Ставете го веднаш или ќе има проблеми!" Третиот брадав човек доаѓа и ги ублажува. "Немој да бидеш груб на гостите", вели тој, водијќи нè во џамијата.

Тројцата салафисти почнаа да се молат со многу други мажи собрани во џамијата. Некои велат дека доаѓаат тука затоа што е близу. На прашањето, тие велат дека не биле свесни дека зградата некогаш била сместена во седиштето на Саудиската заедничка комисија за помош, која експертите велат дека служи како фронт за организациите за помош во Саудиска Арабија, кои донеле особено радикална форма на исламот во земјата.

Косово беше трансформирано во упориште на салафист во Европа во рок од неколку кратки години.

Обожавателите, исто така, негираат дека знаеле дека еден од лидерите на комитетот, Вал Хамса Јулаидан, не бил само ко-основач на Ал Каеда, туку и доверлив човек на Осама бин Ладен.

Ширењето на салафизмот потекнува од Босна и Херцеговина во 1990-тите, кога илјадници дихадисти се бореа заедно со босанските муслимани за време на војната. Многумина добија босански пасоши како знаци на благодарност по завршувањето на војната во 1996 година.

Саудиска Арабија инвестираше милиони долари во земјата, што предизвика ширење на салафистичките учења на Балканот. Салафистите добија основа во Косово во 1999 година, откако НАТО ја бомбардираше остатокот од тогашната Југославија.

Саудиска Арабија ја извезува својата екстремна интерпретација на исламот, вахабизам, уште од основањето на Муслиманската светска лига во 1962 година. Кралското семејство, државата и богатите приватни лица го финансираат ширењето на оваа варијанта на исламот, која е речиси идентична за салафизам. Со парите на Саудиска Арабија, претходно секуларното Косово беше трансформирано во упориште на салафист во Европа во рок од неколку кратки години.

Дури и ако Саудиска Арабија официјално се бори против таканаречената исламска држава, или ИСИС, монархијата и терористичката група често се согласуваат со

фундаменталната интерпретација на исламот. Затоа, според експертите, парите на Саудиска Арабија ги поставија темелите за балканските милиции.

Косово има најголема густина по глава на жители на ИСИС во Европа. Постојат 316 потврдени случаи на Косоварите кои се приклучија на цихадските групи во Сирија или Ирак, од вкупно 1,8 милиони Косовари. Во моментот, се уште има 75 косовски цихадисти во Ирак и Сирија, заедно со 40 жени и 29 деца кои им се придружија. Според безбедносните служби, 57 мажи од Косово загинаа во борбите за ИСИС.

Долго време, косовската влада не сакаше да ги признае опасностите што ги поставуваа здруженијата на Саудиска Арабија. Тие беа среќни да добиваат средства, а со корупцијата во Косово, голем дел од парите ги наредea џебовите на државните службеници. Во исто време, САД и Европа, исто така, инвестираа милијарди во младата демократија.

Само во 2004 година некои саудиски групи беа забранети, откако властите на САД ги воспоставија своите врски со Ал-Каеда. Една од нив беше фондацијата Ал-Харамаин. Но, радикалната исламистичка група не го напуштила Косово и продолжила да работи под друго име: како салафистичка организација ал-Вакф-ал-Ислами, тие градат повеќе од 20 џамии во балканската држава.

Но, работодавците од салафизам и ИСИС не се наоѓаат само во џамии со мали задни грмушки. Имам Шефкет Красниќи моментално е обвинет за наводно повикување на неговите проповеди и на социјалните медиуми да се приклучат на цихадот во Сирија и Ирак. Красниќи не е непознат во Косово: тој беше имам на најголемата џамија во земјата и предавач на факултетот за исламски студии во Приштина, една од највисоките верски образовни институции во земјата. Тој е исто така близок довереник на големиот муфтија на Косово.

Салафистите учења се шират помалку во Приштина отколку во селата и малите градови во регионите што ги забораваја меѓународната заедница и косовската влада.

Истражувачите го припишуваат ширењето на радикалниот ислам во руралните региони на невработеноста кај младите до 60% и екстремната сиромаштија.

Луѓето едвај имаат доверба во државата, а екстремистите ги адресираат своите материјални и верски потреби. Исто така, фактот дека косовските Албанци во поранешна Југославија имаат тенденција да бидат порелигиозни помогнаа радикалниот Ислам да се шири. Нивното незнаење за исламот ги направило подложни на индоктринација.

Околу 115 борци на ИСИС сега се вратија во Косово, а вкупно 300 исламски потенцијални престапници се наоѓаат на списоците на властите. Заканата што ја претставуваат се протега надвор од границите на Косово, но безбедносните служби на балканските држави тешко се координираат нивните истраги. Сепак, досега тие чудесно успеаја да спречат големи терористички напади.

Косово одговори на моменталната ситуација со новите закони: Оние кои се враќаат сега се соочуваат со 15 години затвор и регрутирање цихадисти се казнуваат со затвор до пет години. Откако Косово се приклучи на меѓународната алијанса против ИСИС во 2014 година, канцелариите на 10 фондации и здруженија, вклучувајќи ја Ал-Ваќф ал-исламската џамија, се затворени поради наводни врски со тероризмот или анти-уставни активности. Но строгите безбедносни мерки само ги натераа салафистите да ги пренесат своите активности под земја.

Висар Дуриќи, имам и новинар, верува дека бранот радикализација може да се запре само во косовските муслимански заедници.

Според него, државата, општеството и меѓународната заедница, на која зависи Косово, треба да ги поддржат умерените имами. Тие, исто така, треба да се справат со многуте проблеми со кои се соочува регионот, како што се екстремната сиромаштија, корупцијата, невработеноста, недостатокот на правда и демократската нееднаквост.

Но, со саудиските групи кои сега се забранети, протокот на пари во земјата стана уште понепросирен. Невозможно е да се потврди дали парите се уште влегуваат во Косово и кој го прима. Но, во овој момент, изгледа дека радикалниот ислам може да продолжи да се шири дури и без него.

1.3 Македонија

Околу 110 Македонци се во Сирија и Ирак, 27 загинаа во конфликтите досега, а повеќе од 70 се вратија дома, според проценките на полицијата.

Бројките се изненадувачки, бидејќи Македонија има официјално население од само 2.1 милиони, од кои приближно една четвртина се претежно муслимански етнички Албанци.

Говорејќи под услов за анонимност, високи полициски извори велат дека радикализација и регрутирањето и натаму претставува сериозна загриженост во Македонија, и покрај неодамнешните законски реформи кои нелегално се борат во странски војни со кривично дело казниво со најмалку четири години затвор. Оние осудени за промовирање на насилен екстремизам се соочуваат со затворски казни до пет години.

"Проблемот е сè уште претежно присутен ... бидејќи е многу тешко да се следат радикалите кои работат во мали затворени групи и да ги предвидат нивните намери, вклучувајќи можни терористички дејства на македонска територија", изјави еден извор на полицијата за Балканската мрежа за истражувачки извештаи, БИРН.

Експертите велат дека новото законодавство се чини дека го намали бројот на Македонците оставајќи да се бори со цихадистичките групи во странство, но забележи дека не го потпомогнал протокот. Никој досега не е осуден за поттикнување и регрутирање на цихадиските борци според новите закони.

"Ова [законодавство] помогна да се одвратат луѓето до извесен степен", изјави за БИРН извор од полицијата, "но промената на законот сигурно не е доволна, бидејќи ние се занимаваме со поединци на мозокот, кои понекогаш се подготвени да го ризикуваат, па дури и да загинат неопходно, за нивната замислена причина".

Само во јануари, неколку локални медиуми објавија дека двајца млади етнички Албанци од Скопје биле убиени додека се бореле за ИСИС во Сирија.

Повеќето, но не сите, Македонците кои се приклучија на насилни цихадистички групи во Сирија и Ирак, потекнуваат од Скопје и околните етнички албански села. Две претежно етнички албански области во главниот град - Чаир и Гази Баба - и руралните скопски предградија од Арачиново и Сарај се поврзани со исламскиот екстремизам.

Според податоците на македонското Министерство за надворешни работи, од март 2016 година околу 140 македонски војници се бореле во редовите на ИСИС, а 20 од нив го загубиле животот. Тие припаѓаат на албанското малцинство во земјата. Како

целина, тие се карактеризираат со високо ниво на верска неписменост и лошо познавање на исламот. Меѓу нив може да се најдат луѓе од различна професионална припадност: имами, специјалисти за технологија, работници со сино-јака и студенти по економија. Напорите на македонската влада доведоа до апсење на многу обвинети за работа за ИСИС, како и неколку пресуди на судењето што се одржа во март 2016 година.

Би било соодветно да се каже неколку зборови за мотивите на жените од Западен Балкан да им служат на ИСИС. Многу истражувачи укажуваат на длабоките сличности во нивните мотиви кои можат да се категоризираат во три групи: идеолошки, социо-политички и лични. Значителен број жени кои одлучиле да се приклучат на терористичката организација биле под влијание на нивните сопрузи, од кои тие биле намерно индоктринирани во духот на радикалниот ислам. Во однос на социо-политичките фактори, тие се сведуваат на подредената позиција на жените во тие општества, нивниот ограничен пристап до вработување и нивната слаба застапеност во исламските заедници. Од лични причини, тие се поврзани со желбата да се најде сопруг, да се започне семејство и лична траума во минатото. Се разбира, постојат одредени разлики. На пример, жените од Косово активно се вклучени во конфликтот, додека босанските жени остануваат првенствено посветени на одгледувањето на домаќинството, семејството и детето.

Под притисок на меѓународната заедница, ИСИС во блиска иднина веројатно ќе страда од територијален пораз. Сепак, конфликтот ќе биде далеку од завршена. Меѓународната заедница нема јасна визија за тоа што треба да го замени, а постојните сојузи се премногу кривки и конкурентни. Со други зборови, има премногу актери со премногу контрадикторни интереси во сирискиот конфликт. Постои вистинска опасност во детериторијализацијата на конфликтот како нејзин трансфер на социјални мрежи и онлајн медиуми. Ако овој курс на развој се преземе, идеите на ИСИС ќе го надживеат нејзиното територијално постоење, со што ќе се интензивира заканата од радикализација во земјите кои се клучни извори на джихадисти.

Предизвикот што го чекаат државите од Западен Балкан е да создаде програми за де-радикализација и спречување на радикализацијата. Нивните слабости вклучуваат ограничени ресурси, ексклузивно внимание на етничките односи и кривките демократски традиции. Нивните предности ги вклучуваат долгите традиции на

соживотот меѓу различните историски формирани верски заедници кои не се целосно исчезнати.

1.4 Црна Гора

Околу 13 Црногорци се бореле со Исламската држава, ИСИС и сојузот Ал-Нусра во Сирија и Ирак, според извештајот што беше презентираан пред парламентот во октомври минатата година од страна на Агенцијата за национална безбедност. Се верува дека шестмина се борат таму, а четворица се убиени.

Околу 20 отсто од црногорското население од 620.000 се муслимани, повеќето од нив се следбеници на сунитските традиции на Ханафи, кои се сметаат за многу толерантни со долга и длабоко вкоренета историја на соживот со други религии, вклучувајќи го и православие и католичкото христијанство.

1.5 Србија

Според проценките на безбедносните служби, 50 српски муслимани, меѓу кои и жени и деца, отпатувале во Сирија и Ирак помеѓу почетокот на 2012 и јануари 2016 година. Многумина се од високо маргинализираната ромска заедница во Србија. Други биле регрутирани од бошњачкото муслиманско население.

Како што стана јасно дека муслиманите заминуваа да се борат на Блискиот Исток и Србите се приклучија кон проруските сили во Украина, владата усвои нови закони во октомври 2014 година, кои го криминализираат учеството во, или организираат и регрутираат други за да учествуваат во странските војни.⁴⁴

Реалноста на залажувачкиот, лажниот и измамничкиот ИСИС ги уништи надежите и сонштата на многу млади муслимански мажи кои веруваа дека навистина оставаат сè зад себе, за конечно да живеат во исламски калифат каде шеријатот се почитува и спроведува. На нивното горко разочарување, сепак, наскоро сфатија дека се наоѓаат во

44 Birn-Balkan Jihadists 2016

штрајк на шокантно брутална и угнетувачка грозоморна криминална терористичка група. Неодамнешниот напис објавен на 11 август 2017 година, насловен како "Враќањето на Балканскиот Џихадис, разочаран од ИСИС" Калифат ", фрла светлина врз балканските џихадисти кои патувале во зоната на Сирискиот конфликт за да ја поддржат Исламската држава, но се вратија дома бидејќи се разочараа од криминална природа на групата.

Хилми, етнички босански, отпатува за Сирија, надевајќи се дека животот во калифатот на исламската држава би бил идеална верска средина - но тој успеал да избега 16 месеци подоцна, разочаран од она што го најде таму. Хилми, кој има двојно босанско и црногорско државјанство, е само еден од 250 луѓе кои се вратија на Балканот по трошење време во воените зони во Сирија и Ирак, по големо чувство на разочарување. Иако многумина од нив негираат дека отишле да се борат, балканските држави ги третираат сите како терористи, откако беа усвоени низа закони во 2015 година, со што се криминализираше каква било вмешаност во надворешни конфликти. За разлика од Хилми, кој тврди дека отишол во Сирија за да ја практикува својата религија и да живее во модерен калифат, многу борци од Балканот отишле таму за пари. Со искуството стекнато за време на војните во 1990-тите, тие се покажаа како вредно средство за исламистичките милитантни сили на Блискиот Исток. "Нека зборуваат со други луѓе за Бога и за хури [девици што веруваат некои што треба да им се дадат на мачениците на небото]. Знам дека Бог никогаш нема да ми каже да убијам друго лице поради него ", рече Фисник, борец роден во Македонија, за Балканската мрежа за истражувачко новинарство (БИРН). "Не сакам да лажам - ме интересираат пари", изјави тој. Фисник живеел во Србија, Црна Гора, Турција и Германија, што му помогнало да се поврзе со џихадистите. Тој тврди дека му било ветено 2.000 долари месечно, плус можноста да извршат дополнителни грабежи на теренот. Меѓутоа, бруталноста што тој беше сведок во Сирија беше многу поекстремна од она што го виде за време на балканските војни. "Гледав како, по битката, ги искинаа главите од заробените војници. На почетокот, тоа беше ужасно, бидејќи воопшто не го видов тоа во Југославија "објаснува тој. "Дојдоа нови платеници, па дури и христијани кои тоа го правеа за пари и адреналин. По битката, луѓето ќе продолжат да грабуваат, ограбуваат, апсеат луѓе за наводно да бидат шпиони, алкохоличари и така натаму. Често тоа беше изговор за тортура, силување и изгори ", продолжи тој. По речиси три

месеци од борбите под знамето на Исламската држава, командантот на Фишник исчезна - не беше јасно дали е убиен или не - а неговите нови шефови тогаш побараа да убие цивили, за кои рече дека не е подготвен да стори.

Разочарувањето со исламската држава го предизвика Алберт Бериша да формира невладина организација кога се врати од зоната на конфликтот во Сирија за да им помогне на другите поранешни борци да се вратат во општеството - и надвор од екстремистичката идеологија што ги натера да се борат во странска војна. Бериша не е типичен цихадист.

Дипломирал на политички науки на Универзитетот во Приштина и има магистратура од Универзитетот во Тирана. Бериша рече дека заминал во Сирија од 6 до 20 октомври 2013 година, за да им помогне на сириската опозиција во нивната борба против режимот на Башар ал Асад, но никогаш не се вклучи во борбите.

Тој тврди дека причината за тоа е дека тој не најде никакво значење во косовското општество и сакал да им помогне на своите муслимански браќа во нивната борба против диктатор. Бидејќи бегството од ИСИС беше речиси невозможно, Бериша рече дека го употребил Фејсбук за да контактира со некој пријател во Косово за да организира план за излез.

"Потоа ми испрати СМС со најава дека мојот роднина е болен и морав да се вратам дома, што го користав како оправдување за враќање во Косово", изјави тој пред судот. Првостепениот суд во Косово го осуди за три и пол години за тероризам.

Неговиот случај е во моментот во Апелациониот суд, и тој ја чека пресудата додека е на слобода. "Најтешките работи за мене беа социјалната предрасуда, бавните сомневања и постојаните притисоци од целата држава", рече Бериша. Неговата невладина организација, наречена ИНСТИТ, има за цел да се бори против религиозниот екстремизам во Косово и да ги омаловажи луѓето што се вратија од зоните на конфликтот во Средниот Исток.

Од вкупно 4.000 Европејци кои се приклучиле на т.н. Исламска држава или ИСИС, 900 (приближно една четвртина) потекнуваат од Западен Балкан (Албанија, Босна и

Херцеговина, Косово и Македонија). Овој факт ги донесе четирите нации на врвот на листата во рангирањето на бројот на странски борци по глава на жител. Западен Балкан, до порано распарчен од остри етнички конфликти, денес се соочува со уште еден непријател - дихадизам - кој може да се покаже крајно опасен за крвките демократски политички системи кои сè уште заземаат форма.

Поблизок поглед на улогата на ИСИС во Западен Балкан е неопходна за да се разберат општествените промени што се случуваат во регионот. Меѓутоа, прво, важно е да се истакне дека поимот "Западен Балкан" може да биде погрешен. Географски го означува регионот, но не сугерира униформност во процесите на радикализација и регрутирање кои, и покрај споделувањето на некои сличности, всушност се доста карактеристични и контекстуализирани. Затоа, посебно испитување на секоја земја обезбедува поголема јасност на ситуацијата.

ЗАКЛУЧОК

Регрутирањето на поединци од разни држави на верска основа за креирање на терористички организации не е нов концепт. Регрутираните поединци се врбуваат за учество во странска војска на верска основа, но честопати се инволвирани и големи финансиски средства за придобивање на млади лица. Имавме примери во Република Македонија каде лица од претходно христијанска вероисповест поради финансиски средства се „исламизираат” и радикализираат и заминуваат на воените боишта во Ирак и Сирија.

Овие лица не размислуваат за консеквенциите од нивните постапки и водени од желбата за брза и висока заработка се приклучуваат на боиштата во завојуваните земји. Честопати по враќањето во Македонија овие лица се обидуваат да се реинтегрираат во општеството и да ја избегнат правдата.

Поради тоа Република Македонија ја надополни законската парадигма и се одлучи да ги казни сите оние лица кои учествувале во странски војски со казна затвор. Сведоци бевме на повеќе успешни акции на војската и полицијата, што завршија со апсења на неколку проминентни лидери на терористичките организации и лица кои врбуваа поединци за борење во завојуваните земји.

Со ова Македонија се детерминира себеси како еден од балканските лидери во борбата против насилниот исламски тероризам. Верскиот тероризам е најзастапен во светот и поради тоа нашата земја мора да создаде сеопфатна стратегија со цел да се справи со ризиците кои ги претставуваат овие лица по враќањето од воените боишта. Круцијално е да се опфати кои насоки на делување да се преземат бидејќи верскиот тероризам е висок ризик фактор за безбедноста во регионот.

Посебно треба да се напомене дека пред Република Македонија постои уште многу работа со цел да се справи со верскиот фундаментализам, а пред се и со инволвираноста на верските лица во процесот на врбување на млади лица во целите на глобалните терористички мрежи од исламистички карактер.

Исламистичките терористички организации се превалентни во светот денес. Тие се познати по нивните брутални методи и нечовечкото постапување со нивните жртви.

Поради тоа мора да се внимава со лицата кои се враќаат од воените боишта, а кои биле регрутирани за да се борат од верските заедници во нашата држава. Исто така мора да се постави сериозен систем на следење, бидејќи регрутацијата најчесто почнува во верските заедници, а со добро разузнавање би можело да се стекнат информации околу овие активности.

Терористичките акции Келија 1 и 2 се пример за тоа како РМ се спротивставува на исламскиот тероризам и верскиот радикализам. Македонија полека поради овие акции станува лидер во борбата против тероризмот и водач на Балканот со овие две исцрпни акции. Круцијално е да се напомене дека Република Македонија во однос на тероризмот има целосно трезвен и моќен став.

Но, сеуште се смета дека треба разузнавачкиот апарат на државата подобро да работи со цел порана детекција на лицата кои се врбувани и лицата кои врбуваат. Не смее да се дозволи радикализмот да пушти корени и да одредува кои ќе бидат тековите на безбедносната ситуација во државата.

Доколку тоа не се направи, тогаш периодот кој следи ќе биде обележан со опасности, бидејќи доцната детекција на лицата кои се вклучени во вакви организации може да значи

пропуштена шанса за детектирање на идни напади кои можат да ја загорзат безбедноста на државата.

Поради тоа се препорачува имплементација на регулативата која е воведена од страна на државата со цел да се направи една поподлабочена анализа и имплементација на насоките на делување во кривичниот законик, како и намалување на бројот на лица кои заминуваат преку поопширни гранични контроли.

Во истражувањето се потврдени хипотезите и докажано е дека верата е еден од важните извори на учесници во странски војски, но сепак и паричните награди се значаен дел од привлекувањето на овие лица во странските војски. Исто така се докажа дека влијанието кое верските заедници го имаат е големо.

Исто така се опфати и докажа негативното влијание кое овие лица може да го имаат врз безбедносниот сегмент на државата, бидејќи се работи за опасни лица кои се обучувани во странски кампови.

Користена литература

1. Abrahams, R., *Vigilant Citizens: Vigilantism and the State*, Cambridge: Polity Press, 1988
2. Abuza, Z., "Funding Terrorism in Southeast Asia: The Financial Network of Al Qaeda"
3. Ackerman, G. Tamsett, J. (2009) *Jihadists and Weapons of Mass Destruction*, Boca Raton, London, New York: CRC Press
4. Anthony Glees and Chris Pope, *When Students Turn to Terror* (London: The Social Affairs Unit, 2005)
5. Akbar, M. J., *The Shade of Swords: Jihad and the Conflict between Islam & Christianity*, London: Routledge, 2002
6. Andrew Silke, 'The role of the organisation in suicide terrorism', *International Journal of Mental Health and Addiction*, 4 (2006)
7. Badey, T. J., "Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach," *Terrorism and Political Violence*, 1998
8. Котовчевски, М., *Национална безбедност на Република Македонија – трет дел*, Скопје: Македонска цивилизација, 2000, стр. 22
9. Beckford, A. James., Joly, D., and Khosrokhavar, F., *Muslims in Prison: Challenges and Change in Britain and France* (Basingstoke: Palgrave, 2005); Jean-Luc Marret (ed.), *Les fabriques du jihad* (Paris: Presses Universitaires de France, 2005)
10. Byman, D. (2005) *Deadly Connections, States that Sponsor Terrorism*, New York: Cambridge University Press
11. Београдски дијалог, "Француски парламент о сектама". Београд: Просвета, 1997, стр. 13
12. Perlmutter, D., *Investigating Religious Terrorism and Ritualistic Crimes*, Boca Raton, Florida 2003, стр. 92
13. Муџахидеен. Издаден јули 2011 од <http://en.wikipedia.org/wiki/Mujahedins>
14. Ангелески, М., *Криминалистичка тактика 1*, Прв приватен универзитет - ФОН, Скопје 2007, стр. 12.

15. David L. Carter, Law Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local, and Tribal Law Enforcement Agencies, Understanding Contemporary Law Enforcement Intelligence: Concept and Definitions, School of Criminal Justice, Michigan State University 2004, стр. 9.
16. Cameron, G., "Multi-Track Microproliferation: Lessons from Aum Shinrikyo and Al Qaida," Studies in Conflict and Terrorism, 1999
17. Закон за кривичната постапка, Сл. Весник на Р. Македонија бр. 15 од 07.03.2005 година, член 146
18. Crelinsten, R. D., "Terrorism and Counter-Terrorism in a Multi-Centric World: Challenges and Opportunities," in M. Taylor and J. Horgan (eds) The Future of Terrorism, London: Frank Cass, 2000
19. Димовски, З., Тероризам, Графотранс, Скопје 2007
20. Котовчевски, М., Разузнавањето златен клуч во борбата против тероризмот-разузнавањето браник во одбрана од тероризмот, Кратка содржина
21. Котовчевски, М. (2003), Современ тероризам, Скопје: Македонска цивилизација
22. Димовски, З., Илегална трговија со оружје и тероризмот во РМ, Монографија, Скопје 2005
23. Лабовиќ, М. Николовски, М., Организиран криминал и корупција, Факултет за безбедност, Скопје 2010
24. Jemaah Islamiya," Contemporary Southeast Asia, 2003a
25. Котовчевски, М., Разузнавањето златен клуч во борбата против тероризмот-разузнавањето браник во одбрана од тероризмот, Кратка содржина
26. CONTEST: The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism, HM Government, July 2011
27. Лабовиќ, М. Николовски, М., Организиран криминал и корупција, Факултет за безбедност, Скопје 2010
28. Стајиќ, Љ., „Основи безбедности”, Београд: Полицијска Академија, 2016

- 29.http://www.ansa.it/english/news/2016/02/26/police-arrest-macedonian-for-recruiting-mujahideen-4_b006fe25-c144-4e29-8b23-8edabc2dabcd.html
- 30.Маџфакс. Иванов: На ЕУи се потребни безбедни и стабилни трети држави
- 31.<http://www.ibtimes.com/how-foreign-fighters-joining-isis-travel-islamic-state-groups-caliphate-1833812>
- 32.<https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2014/09/25/what-the-60-members-of-the-anti-islamic-state-coalition-are-doing/>
33. <http://24vesti.mk/policiskata-akcija-%E2%80%9Ekjelija%E2%80%9C-na-mvr-uapseni-9-teroristi-27-se-vo-begstvo>
34. Paul Wilkinson, Terrorism versus democracy: The liberal state response, Second Edition, 2006
- 35.Радослав Гаџиновић, Антитероризам, Библиотека НА ТРАГУ, Београд, 2006
- 36.Ѓорѓевиќ С., Полициска соработка во државите во ЈИЕ, Белград, 2010
- 37.Birn-Balkan Jihadists 2016